

Del 2 Etablerings- historia

4. De första muslimska församlingarna

SVERIGE, OCH INTE MINST STOCKHOLM, förändrades snabbt under åren kring det förra sekelskiftet. Den snabba industrialiseringen krävde och lockade ny arbetskraft och mellan 1880 och 1920 ökade Stockholms befolkning från 170 000 till 420 000 invånare.¹ Modernitet, i dess olika uttryck, skulle utmärka den nya tiden. Det underströks bland annat i form av den *Allmänna konst och industriutställningen*, eller *Stockholmsutställningen* som den kom att kallas, vilken hölls på Djurgården mellan maj och oktober 1897. En bärande idé bakom utställningen var att skildra Sveriges utveckling från bondeland till industrination och samtidigt främja såväl teknikutvecklingen som den nationella självkänslan. I de stora hallarna som byggdes upp för mässan visades de främsta av tidens innovationer – separatorer och röntgenmaskiner, telefonapparater och rörliga bilder, varmkorv och fabriksframställd glass.²

Mellan den nyinvidga bro som förband Östermalm med Djurgården och Gröna lund bredde utställningen ut sig som ett sammelsurium av restauranger, teaterscener, konst- och musikevenemang, fantasifulle byggnader och utställningspaviljonger. Mest spektakulär var arkitekterna Fredrik Liljekvist (1863–1932) och Ferdinand Bobergs (1860–1946) orientalistiskt inspirerade utställningshall med kupol och minareter.

Men utställningen syftade inte enbart till att visa upp det moderna Sverige och dess industriella utveckling för de egna medborgarna, utan även för norska, danska, finska och ryska utställare och besökare. I samtida beskrivningar får inte sällan grannationernas produkter utgöra fond för den svenska industrialismens företrädare. Ett exempel finner vi i en tjock bilaga till tidskriften *För Svenska Hem* som gavs ut i samband med utställningen. De ryska skinnhandlarna har inte mycket att komma med får vi veta. ”Svenskarne haf-

Djurgårdsbron, konstruerad av Carl Fraenell (1855–1923) och designad av Erik Josephson (1864–1929), samt den moskeinspirationade utställningshallen ritad av Fredrik Liljekvist och Ferdinand Boberg.

FOTO: STOCKHOLMSKÄLLAN

va i allmänhet vackrare fållar och mera reel vara samt vackrare, bättre gjorda och mera värdefulla pelsvaror, och dessutom äro de mycket billigare.”³

En av de ryska körsnärer som ska ha lockats till Stockholm i samband med utställningen⁴ var den då 19-årige Ebrahim Letejeff Umerkajeff (1877–1954), tatar från byn Sikorow i guvernementet Penza drygt sextio mil sydväst om Moskva.⁵ I en intervju publicerad i Expressen i början av 1940-talet berättar Umerkajeff – ”Engelbrekts ende mohammedan” – om hur han åren innan han kom till Sverige reste med sina bröder från Penza till Vladivostok i en hästdragen vagn lastad med 2 000 kilo klockor och manufakturvaror. De skulle bedriva handel med straffångarna i områdets silver- och guldgruvor men på vägen dit blev de överfallna av ”några ruskiga rövartyper” som tvingade ut dem ur vagnen, ut i snön:

...en av mina bröder, som var mycket listig, sa åt rövarhövdingen – den ende av dem som var beväpnad – att han gärna fick ta våra varor om han bara sköt en massa kulor i vagnen, så att det skulle se ut som om vi blivit ordentligt beskjutna.

Det tyckte rövarhövdingen var ett roligt rån, och vi stod där och tittade medan han knallade på av hjärtans lust.

– Skjut några hål till, sa min bror.

– Det går inte. Jag har slut på ammunitionen.

Sekunden efter det att hövdingen sagt de orden, drog min bror upp två revolverar ur fickorna och kommenderade hands up på hela sällskapet. Ni skulle ha sett deras snopna miner, då de tvingades in i vagnen och fördes till distriktpolisens!⁶

Att Ebrahim och hans bröder var både förslagna och entreprenöriella råder det inget tvivel om. Kort efter äventyren i Ryssland kommer Umerkajeff alltså till Sverige och enligt den berättelse som levt vidare inom familjen var det alltså Konst- och industrimässan som förde honom hit, och anledningen till att han blev kvar var inte minst en körsnär vid namn Maria Elisabet Hult (1876–1955). Redan 1901 fick de sonen Hussein (1901–1989) tillsammans men först 1917 stod lysning mellan ”ryske undersåten Ibrahim Letejeff Umerkajeff, af muhammedansk trosbekännelse, och Maria Elisabet Hult”. Vigseln ägde sedan rum i Stockholms rådhus den 29 december samma år.⁷ Men enligt ett protokoll från ett polisförhör med Umerkajeff daterat 15 april 1919 kom han istället till Sverige först i december 1898 och fick anställning i ”körsnärsfirman Maria Elisabet Hult i n:r 6 Riddargatan” år 1902.⁸ Exakt hur det låg till kan vara svårt att få reda på, då kontrollen av utländska medborgare inte var så stark i Sverige under denna tid.

Fram till 1860 var såväl svenska som utländska medborgare tvungna att medföra pass såväl vid resor inrikes som utrikes. Alla utländska medborgare som besökte landet var också tvungna att begära officiellt tillstånd att få uppehålla sig i landet.⁹ Men som ett resultat dels av förbättrade kommunikationer och en större ekonomisk liberalism upphävdes de äldre bestämmelserna 1860 och så kallad passfrihet infördes. Pass behövdes inte för att korsa landets gränser, och utländska medborgare behövde endast tillstånd om de ville bedriva handel i landet. Sverige hade dock en överenskommelse med Ryssland om att återsända lösdrivare, tiggare och förbrytare och från och med 1906 skärptes kontrollen just av ryska medborgare som vistades i Sverige, med an-

Ebrahim Umerkajeffs uppehållsbok från 1918. FOTO: SIMON SORGENFREI

ledning av revolutionen som inleddes i Ryssland året innan.¹⁰ Ryska medborgare som vistades i Sverige fick nu anmälningskyldighet och skulle vid inträde i Sverige redovisa till polisen namn, yrke, hemort, bostad och förvärvsmöjligheter. Polisen skulle i sin tur informera om att de inte hade en ovillkorlig rätt att vistas i Sverige och att de kunde utvisas om de bröt mot lag och allmän ordning, underlät att anmäla sig eller lämnade falska uppgifter och om de blandade sig i ”politiska meningsstrider eller sociala tvister” i landet.¹¹

År 1906 lämnar också Ebrahim Umerkajeff ”i underdånighet” in en ansökan till Överståthållarämbetet ”om att i Stockholm idka handel”.¹² Den beviljas och från 1907 drev han sedan *Ryska pälsvaruaffären* på Östermalm i Stockholm, där han utöver pälsvaror även saluförde orientaliska mattor.¹³ 1918 ansökte han om uppehållstillstånd och året därpå gick ansökan igenom.¹⁴

Under åren efter första världskrigets utbrott hade den svenska politiken

rörande utländska medborgare som vistades i landet återigen skärpts, inte minst genom inrättandet av Statens polisbyrå för övervakande av utlänningar i riket.¹⁵ Men nu var alltså Umerkajeff både svensk medborgare och framgångsrik affärsinnehavare, med tiden skulle han få både sommarstuga och segelbåt i Viggbyholm utanför Täby. Men från att ha haft en mycket framgångsrik start verkar det som att 1920-talet blev stormigare och svårare år för Umerkajeff. 1927 skiljde han sig¹⁶ och gifte sedan om sig med sitt betydligt yngre affärsbiträde¹⁷ vilket skadade relationen till sonen Hussein och senare barnbarnen.¹⁸ Dessutom gick firman i konkurs 1928.¹⁹ Men Ebrahim var inte typen som gav upp och i en intensiv annonskampanj i slutet av 1930 meddelades att *Ryska pälsvaruaffären* nyöppnat på Birger Jarlsgatan 38.²⁰ Adressen kom att bli en viktig samlingsplats och barnbarnet Vera, som smög dit utan farmors vetskap, minns farfar som snäll och spännande, och att han alltid bjöd på godsaker när hon besökte honom i butiken på Birger Jarlsgatan. ”Där har man suttit må du tro, bland skinnstofsar och käkat tårta.”²¹

Samma år som Ebrahim nyöppnade *Ryska pälsvaruaffären* slog också en konkurrent upp dörrarna. Den 6 oktober 1930 annonserades att man kan köpa ”Mattor från Istanbul” hos *Turkiska magasinet* på Malmskillnadsgatan 32. Butiken hade öppnats av Akif Arhan (1905–1981) som några år tidigare kommit till Stockholm från Kayseri i Turkiet, via Istanbul, Berlin och Zürich där han ”öppnade en grossiströrelse i orientaliska mattor”. En liknande verksamhet etablerade han alltså senare i Stockholm, och med tiden i Göteborg och Malmö.²²

Sannolikt var Ebrahim och Akif två av, eller kanske de enda två, muslimer som fångades upp av den folkräkning från 1930 som nämndes i inledningen till boken. Men under 1940-talet börjar demografien förändras i landet. Ett exempel på det finner vi i en reflektion av kyrkoherden Erik Klasson i *Engelbrekts församlingsblads* julnummer 1945. Här blickar Klasson samtidigt in i kyrkböckerna och ut över församlingen som bebor området från Ålkistan i norr via Värtahamnen i öst till Stureplan i söder. Där bor omkring 22 000 personer av vilka de allra flesta tillhör Svenska kyrkan. Men där fanns också, ”301 mosaiska trosbekännare, 228 romerska katoliker, 42 grekiska ortodoxa, 14 metodister, 14 tillhörande Christian Science, 6 swedenborgare, 3 baptister, 2 monister och 1 muhammedan.”²³ Den ende muhammedanen var Ebrahim Umerkajeff.²⁴ I en intervju året därpå berättar han att det kom-

mit några fler och att det då utöver honom själv fanns åtta muslimer i Stockholm och de flesta av dessa hade kommit bara två år tidigare. Vi ska återkomma till dem. Självt beskrev sig Ebrahim som mindre rättrogen än han kanske borde vara – att hinna med bönerna ”är lite svårt för oss mohammedaner som är affärsmän”²⁵ – men han är i alla fall medlem i ”muhammedanska församlingen i Helsingfors” och iakttar fastan och festen efteråt:

Vi fastar från solens uppgång till dess nedgång i sammanlagt 30 dagar om året. Meden solen är borta får vi äta och göra vad som helst. På den övriga tiden av dygnet äts, röks eller dricks ingenting. Man får inte ens kyssa sin fru!²⁶

Den rituella slakten, berättar han, har de löst genom att han och en annan muslim – troligtvis Akif Arhan – köpt lamm av en bonde i Kårsta i Uppland, och bett ”de böner som stadgades i koranen” medan det slaktats i ladan. ”Sedan samlades vi alla i mitt hem och åt upp lammet.”²⁷

De slaktmetoder som brukas i judisk och muslimsk tradition, så kallad *kosher* och *halal*-slakt, förbjöds i Sverige 1937, delvis som ett resultat av anti-semitiska strömningar.²⁸ För att ett djur ska bedömas som tillåtet (*halal*) att äta, ska helst en muslim slakta djuret, men också judiska och kristna slaktare kan godkännas, till orden *bismillah*, *Allahu akbar*, ”I Guds namn, Gud är större.” Djuret ska avlivas med en lång och vass kniv som skär av halspulsådern, och djuret ska sedan blöda ur innan köttet styckas och äts. Traditioner gör också gällande att djuret måste behandlas väl före slakten, att kniven måste vara vass men att den inte får slipas så att djuret ser det, slakt får heller inte enligt dessa traditioner ske i andra djurs åsyn.²⁹

En församling tar form

Ebrahim Umerkajeff var alltså medlem i Helsingfors muhammedanska församling. I Sverige fanns ingen att vara medlem i, ännu. Men vid denna tid, under andra världskrigets slutskede, anlände alltså ytterligare muslimska invandrare till Sverige och huvudsakligen rörde det sig om tatarer med rötter i dåvarande guvernementet Nisjnij Novgorod, cirka 80 mil öster om Moskva.³⁰ Flera av dem hade föräldrar som emigrerat från Osmanska riket till Ryssland före ryska revolutionen 1917³¹ och många av dem bedrev päls- och skinnhan-

Ebrahim Umerkajeffs grav i Helsingfors.

Foto: Andreas Ali Jonasson

del.³² Tidigt tycks de ha etablerat handel med Estland och Finland och med tiden flyttade flera tatariska familjer till dessa länder. Under andra världskrigets slutskede kom således några av dem därifrån även till Sverige.³³ Sammantaget rörde det sig om ett halvdussin familjer och några ensamstående män som kom via Helsingfors där de fått kontaktuppgifter till Ebrahim Umerkajeff. Han upplät övervåningen på sin sommarstuga i Viggbyholm till en av familjerna och övertygade några av sina grannar i området att göra det samma.³⁴ Därigenom kom det sig att Sveriges första större grupp muslimer bosatte sig på Sippvägen och Solvägen och andra smågator i ett sommarstugeområde i Täby i slutet av andra världskriget.³⁵ 1949 grundade några av dem landets första muslimska förening, *Turk-Islam Föreningen i Sverige för Religion och Kultur*.³⁶ Detta ska behandlas mer utförligt nedan. Ebrahim tycks emellertid hamnat i någon form av delo med de andra och grundade redan 1952 en konkurrerande församling, *Muhammedanska trosbekännelsesamfundet*.³⁷ Denna tycks dock inte ha blivit långlivat och Umerkajeff avled två år senare, den 18 oktober 1954.³⁸ Han begravdes en vecka senare i Helsingfors.³⁹

Bland de tatarer och turkar som fick husrum i Viggbyholm var Ali Zakerov (1911–1975) och Osman Soukkan (1903–1975) med familjer och de var båda med om att grunda Turk-Islam Föreningen i Sverige för Religion och Kultur. Denna kom att få stor betydelse för hur muslimer etablerade sig i Sverige efter andra världskriget. Osman Soukkan var landets första verksamma imam, och Ali Zakerov ledde föreningen fram till sin död 1975. Trots detta har de inte tidigare ägnats utrymme i litteraturen om islam och muslimer i Sverige, varför de får ta ett större utrymme här.

Ali Zakerov – muslimernas Ansgar

SEDAN EBRAHIM UMERKAJEFF invandrade hade Sverige skärpt sin så kallade utlänningslag och avsevärt ökat kontrollen av utländska medborgare som vistades i landet. I en lagändring från 1927 betonades uppehållstillståndet, viseringskravet och arbetstillståndet som ett verktyg att förhindra icke önskvärda utlännningar att bosätta sig i landet, men från 1937 stärktes politiska flyktingars ställning i migrationsprocessen. Lagapparaten utvecklades ytterligare under andra världskriget och 1944 inrättades Statens utlänningskommission vilken utfärdade så kallade främlingspass för utlännningar vilka därigenom gavs rätt att under begränsad tid vistas på specificerade uppehållsorter runt om i landet.⁴⁰ Flera av de tatarer som kom via Finland under andra världskrigets slutskede var ursprungligen ryska medborgare, men hade deserterat till Finland där några av dem dessutom stridit mot Ryssland. Efter kriget eftersöktes de av ryska myndigheter och flydde därför till Sverige där Utlänningskommissionen först tog hand om dem i flyktingförläggningar – oftast i Haparanda då de kom över gränsen från norra Finland – och sedan placerade dem i arbetsläger runt om i landet. De gavs generellt utlänningspass som politiska flyktingar, innan de efter ofta decennier av ansökningar och förflyttningar till olika tillfälliga arbetsplatser gavs svenskt medborgarskap.⁴¹ Ali Zakerov, som skulle komma att bli en av grundarna av Turk-Islam Föreningen kan tas som exempel på detta.

I en promemoria från polisen i Umeå framgår att flyktingen Ali Zakerov ankom med roddbåt från Ala Voijakkala i Finland till Voijakkala i Norrbotten den 2 oktober 1944. Med i båten fanns hustrun Zeinab och dottern Didar, 11 månader.⁴² I ett förhör som hölls med honom i samband med ansökan om

svenskt medborgarskap berättade Zakerov att han föddes i Tallinn den 18 oktober 1911 som son till köpmannen Fateh Zakerov och dennes hustru Bibi-fateha. Det framgår vidare att han gått sex klasser i ryska skolan i Tallinn och att han efter avslutad skolgång arbetat i faderns körsnärsmfirma fram till 1936, och därefter i egen regi fram till 1940. Detta år ingick han äktenskap med Zeinab Miftjahetdinov, född 9 december 1913 i Narva. Från 1940 var Ali Zakerov verksam som kassör i ”Dynamite-klubben” i Tallinn, och sysslade med pälsvaruarbeten i det egna hemmet fram till 1943 då han, i oktober, flydde till Finland. Där arbetade han i sin släkting Samaletdins pälsfirma i Helsingfors till hösten 1944 då han alltså flydde till Sverige.⁴³

Den ovan nämnda Dynamite-klubben är sannolikt fotbollsklubben JK Dünamo Tallinn som grundades just detta år, 1940. Att Ali var idrottsintresserad berättar hans dotter Didar. Han var inte minst, trots en polioskada, en skicklig fäktare. Han blev estnisk mästare 1938 och ska någon gång på 1930-talet ha dömt en match med kung Gustav Adolf i Sverige. Men dessa färdigheter var inte bara till lycka då ryssarna ville ha honom att undervisa deras trupper i närstrid under andra världskriget, vilket var anledningen till att han flydde till Finland. Familjens fastigheter i Tallinn beslagtogs – och närmast utblottad begav han sig med sin gravida hustru Zeinab mot Helsingfors.⁴⁴ Under flykten föddes alltså Didar. Hon berättar att anledningen till att de så snart flydde vidare till Sverige var att någon angivit dem till myndigheterna i Finland och av rädsla för att bli utlämnade till Ryssland flydde de åter igen hals över huvud. De hann inte ens stänga av spisen där maten stod och puttrade innan de lämnade lägenheten och begav sig norrut. Längs vägen sålde de sina sista tillhörigheter av värde. När de smugglats över gränsen möttes de av soldater som hälsade dem ”välkomna till Sverige” och förde dem till ett flyktingläger i Umeå. Där, berättar Didar, fick hon fira sin ettårsdag.⁴⁵

Redan efter tre veckor i lägret reste Ali till Stockholm.⁴⁶ I Helsingfors hade han nämligen fått höra om Ebrahim Umerkajeff och nu sökte han upp honom i pälsaffären på Birger Jarlsgatan. Umerkajeff hjälpte honom att ordna tillfällig bostad av en fru Rossman i hennes sommarstuga på Solvägen 557 i Viggbyholm⁴⁷ och dit kunde nu familjen Zakerov flytta efter att av Utlänningskommissionen givits rätt att vistas i området fram till 16 oktober 1945.⁴⁸ Umerkajeff hjälpte honom också tillfälligt med arbete i Stockholm, vilket sannolikt ökade hans chanser att få hämta dit familjen. I ett brev till Utlännings-

Ali Zakerovs finska pass. FOTO: SIMON SORGENFREI

Bayram i Stadsmuseet

Kollekten gick i år till Östpakistan då Islamförsamlingen avslutade sin fastemånad med en gudstjänst i Stadsmuseet på tisdagsmorgonen. Man hade räknat med att det skulle komma ett hundratal muslimer till bönen, i stället kom det ett par hundra. Det visade sig snart att lokalen var alldeles för liten och man måste ta till korridören utanför som snabbt täcktes med mattor.

Islamförsamlingen består mest av invandrade män från Turkiet, Jugoslavien, Pakistan, Indonesien, arabländer etc., så de som uppfattar islam som mannens religion par preferens fick syn för sagan. Men där syntes även små grupper av kvinnor och barn som verkade en aning vilna i trängseln och den allmänna förvirringen.

Tack vare två imamer — Mustafa Aydin, Turkiet, och Muhammad Hadji, Pakistan — kunde gudstjänsten genomföras programligt både i bönelokalen och i korridören utanför med ett slags växelsång på arabiska, knäfall och bugningar i riktning mot Mecka.

Islamförsamlingens ordförande, Ali Zakerov, och hans dotter fru Didar Samaletdin, som sköter de administrativa göromålen i församlingen, tyckte efteråt att det blev en större upplustning än man kunnat räkna med. Tanken på att ge muslimerna en egen lokal för bön och högtid har fått förnyad aktualitet. Samtidigt uttryckte de sin tacksamhet över att för tillfället ha fått disponera utrymmen i Stadsmuseet.

Svenska Dagbladet, 2 december 1970.

Tebjudning under ett bayramfirande.
FOTO: TÜRKER SOUKKANS PRIVATARKIV

kommissionen daterat 9 november 1944 ber Ebrahim att få anställa ”buntmakaren Ali Zakerov”.⁴⁹ Detta är endast ett av flera exempel på hur Umerkajeff hjälpte tatarer som ankom till Sverige dessa år med såväl arbete som bostäder.⁵⁰ I Viggbyholm uppstod ett livligt umgänge mellan de nyanlända tatarerna och Umerkajeff som var bäst etablerad, bjöd ofta på fest.⁵¹

Men Ali Zakerov skulle inte bli långlivad som buntmakare på Ryska Pälsvaruaffären. Istället sökte han sig till judiska arbetsgivare. ”Folk trodde han bröt på tyska” berättar dottern Didar, ”men det var jiddisch.” I Tallinn var hans bästa vänner judar och Ali talade därför jiddisch,⁵² speciellt när han blev ivrig.⁵³ Väl i Stockholm tog han sig till Stureplan ”och tittade efter någon som såg judisk ut”. Så ska han ha träffat Harry Rock som drev butiken Päls-Nova på Jakobsbergsgatan 6. Där fick han sitt första jobb, och familjen kunde flytta från Viggbyholm till egen lägenhet på till Norrbackagatan 7.⁵⁴ Både Rock och

hyresvärdinnan Rossman gick i god för Ali, när familjen senare ansökte om svenskt medborgarskap. Harry Rock beskriver honom som ”en skicklig körsnär och en skötsam människa” och Anna Rossman uppger att ”han var en ovanligt sympatisk och skötsam hyresgäst.”⁵⁵ Den 3 december 1953 upptogs familjen som svenska medborgare.⁵⁶

Efter Zakerovs kom alltså fler tatarer till Sverige och Umerkajeffs pälsvaruaffär blev en samlingspunkt, och ännu mer så Kjellsons café som låg vägg i vägg på Birger Jarlsgatan 36. Där träffades de för att äta wienerbröd, dricka kaffe, röka cigaretter och prata politik. När maten var klar brukade Didars mor be henne att ringa efter pappa. Zeinab behövde aldrig förklara vart hon skulle ringa och i telefon räckte det att Didar frågade efter pappa för att servisen på Kjellsons skulle förstå att det var Ali de skulle skicka hem.⁵⁷

Det var också på Kjellssons café som Turk-Islam Föreningen i Sverige för Religion och Kultur grundades och Ali Zakerov skulle under många år vara verksam som föreningens ordförande. I tidningen *Vi* några år efter hans död kallas Ali Zakerov för ”muslimernas Ansgar i Sverige.”⁵⁸ Han var inte den första muslimen i Sverige, och inte heller tycks han ha varit missionerande på det sätt vi förknippar med benediktinmunken Ansgar (801–865), som gjorde två missionsresor till Birka på 800-talet.⁵⁹ Men det står klart att Ali Zakerov hade en oöverträffat stor betydelse för islams etablering i Sverige, genom sitt oförtröttliga arbete med Turk-Islam Föreningen fram till mitten på 1970-talet. I en text som publicerades efter hans död framhålls att han i egenskap av ordförande var församlingens självklara medelpunkt ”och nedlade ett synnerligen omfattande arbete på att söka tillgodose muslimers rätt till fri religionsutövning i Sverige.”⁶⁰

Osman Soukkan – Sveriges första imam

OSMAN ALI SOUKKAN FÖDDES 1903 av turkiska föräldrar i staden Štip i Makedonien, som då tillhörde Osmanska riket. Familjen flyttade emellertid till Izmir redan när han var 2–3 år gammal och där kom han att växa upp. Men vid 27 års ålder bestämde han sig för att för att se sig om i världen, satte sig på sin cykel och trampade iväg. Under två år reste han genom Europa, 1932 kom han till Finland och några år senare hamnade han hos den tatariska gruppen i Järvenpää strax norr om Helsingfors. Han fick arbete som lärare i

bland annat Björneborg och i Raumo, och undervisade i historia, turkiska och islam. Bland studenterna fanns en ung kvinna som hette Emine Nisam-etdin (1920–2010). De gifte sig 1939 och fick i rask takt tre barn, en son och två döttrar. För sitt uppehälle tog Soukkan också jobb hos en av de tatariska körsnärerna och ägnade sig också åt handel i egen regi.⁶¹

I berättelserna om Osman Soukkan framträder en sökare och äventyrslysten person, och hans nyfikenhet tar honom alltså både från Turkiet till Träskända och från tjänsten som lärare i Finland till uppdraget som imam i Sverige. Soukkan var även poet och gav ut tre diktsamlingar, skrivna på turkiska och publicerade i Finland. I en av sina dikter, skriven efter ett tillfälligt besök i Stockholm, skildrar han sin kärlek till staden. I sonen Türkers översättning lyder den:

30.7.1947

Återkomsten från Sverige
Ombord på fartyget

STOCKHOLM

Stockholm! Jag har nu skilts från Dig och är på väg
Att vistas hos Dig har skingrat mina sorger
Där bortom gränsen kommer jag lovorda Dig
Jag glömmer Dig ej känns det som
Du Nordens i mitt tycke vackraste stad

Din luft och Ditt vatten gör gott för hälsan
Allt vackert hos Dig omsluter mina drömmar
I fortsättningen kommer mitt inre alltid söka Dig
Var förvissad - all Din skönhet står för mina ögon
Min håg har förlorat sig i Din illusion

Om ej miljontals så en gång kommer jag åter
Stockholm! Tro mina ord jag kommer igen
Jag vet att Du likväl kommer att dra mig till Dig
Farväl! Hälsa kärestan med den honungslena blicken
Såra inte den undersköna utan orda milt och mjukt

Osman Soukkan leder bön, troligtvis sent 1950-tal eller tidigt 1960-tal. FOTO: TÜRKER SOUKKANS PRIVATARKIV

”Jag vet att Du likväl kommer att dra mig till Dig” skriver Osman om Stockholm 1947. Men först hade han planerat en tid, kanske hela sin framtid, i Turkiet. Soukkans mor hade dött och han beslutade sig för att återvända till Izmir med sin familj. De reste via Stockholm där Ebrahim Umerkajeff ordnade tillfälligt boende i Viggbyholm. Men av någon anledning blev de kvar, flyttade till Danderyd och sedan till Surbrunnsgatan där de drev en stryk- och mangelaffär. 1952 gjorde familjen ett nytt försök att flytta till Turkiet, men återvände till Sverige efter bara några månader – Osman hade förändrats under de 22 år han varit borta. Han kände sig mer hemma i Sverige, än i sitt gamla hemland. Inte heller kände barnen sig hemma i den turkiska skolan.⁶²

Åter i Nordens vackraste stad syntes familjen ha bestämt sig för att stanna. 1956 fick de svenskt medborgarskap⁶³ och tillsammans skaffade Osman och Emine en ny tvättinrättning på Svarvargatan 18. Efter en tid utbildade sig Emine till damfrisörska och öppnade salongen *Kismet*, först på Tomtebogatan 38 och sedan på Västmannagatan 81. Osman arbetade på *Förenade tvätt*, och på *National Kassaregister* – inga skrivbordsjobb, säger sonen Türker, utan hårda jobb. Samtidigt var han verksam som imam i Turk-Islam Föreningen, fram till mitten av 1960-talet då han blev sjuk i Parkinsons och drog sig tillbaka.⁶⁴ I församlingen möttes han med stor respekt: ”Han kunde läsa islams

heliga skrifter på arabiska och var utbildad böneledare – imám.⁶⁵ Osman Ali Soukkan avled 29 april 1975, och begravdes liksom Ebrahim Umerkajeff i Helsingfors.⁶⁶

Turk-Islam Föreningen i Sverige för Religion och Kultur

ENLIGT DET SÅ KALLADE konventikelplakatet – namngivet efter väckelserörelsens möten, så kallade konventiklar – var det mellan 1726 och 1858 enligt lag förbjudet att samlas för gudstjänst eller andakt utan en av kyrkan godkänd präst närvarande och ledande. Efter plakatets avskaffande instiftades de två så kallade dissenterlagarna, 1860 och 1873, vilka gjorde det möjligt att lämna Svenska kyrkan utan att riskera landsförvisning. Villkoret var att man gick med i ett annat av staten godkänt trossamfund, och dessa var i hög grad desamma som Ebrahim Umerkajeffs kyrkoherde Erik Klasson räknade upp ovan: olika katolska och ortodoxa kristna samfund, vissa frikyrkor, kväkarna, mosaiska (judiska) församlingen, den nyreligiösa Christian Science samt swedenborgarnas Nya kyrka.⁶⁷ Tillsammans bidrog dessa lagändringar inte minst till att antalet frikyrkor ökade i Sverige. Om möjligheten att övergå till en muslimsk församling fanns prövades så vitt jag vet inte, men det är talande att Turk-Islam Föreningen i Sverige för Religion och Kultur grundades just som en förening, snarare än som en församling. Full religionsfrihet, i bemärkelsen att svenska medborgare fick möjlighet att helt själva välja religionstillhörighet eller att helt stå utan medlemskap i något samfund, trädde i kraft först 1952. I lagens fyra första paragrafer heter det:

1 § Envar äger rätt att fritt utöva sin religion, såvitt han icke därigenom stör samhällets lugn eller åstadkommer allmän förgelse.

2 § Det står envar fritt att för religiös gemenskap deltaga i sammankomst och sammansluta sig med andra.

3 § För offentlig gudstjänst gälle ej andra hinder än sådana som i allmänhet äro stadgade för sammankomst, till vilken allmänheten har tillträde.

4 § Ej må någon vara skyldig tillhöra trossamfund. Åtagande i strid mot denna bestämmelse vare utan verkan.⁶⁸

Turk-Islam Föreningen grundades alltså 1949 och på det konstituerande mö-

Främre raden sittande från vänster: Osman Ali Soukkan, Husein Fetkulin, Refat Salah, Ali Zakerov och Alibek Velibek. Bakre raden stående från vänster: Jusuf Alioglu, Halidulla Utarbai, Mänsur Nasretdin och Hairulla Samlihan. FOTO: TÜRKER SOUKKANS PRIVATARKIV

te som hölls på Kjellsons café den 22 oktober inledde kriminalkonstapel Bror Hemphälä med en ”kort redogörelse över svenska lagbestämmelser beträffande ideella föreningar”. I enlighet med dessa beslöts sedan att bilda en förening ”för stödjande och befrämjande av religion och kultur bland mohammedanska trosbekännare”. Till ordförande för mötet utsågs Räfät Salah och efter ”långvarig debatt och omröstning beslöts, att föreningens namn skulle vara: ”Turk-Islam Föreningen i Sverige för religion och kultur.” Till interimistisk styrelse för föreningen utsågs Räfät Salah, Ibrahim Zarip, Ali Zakerov, Ahmed Haerdinov och Väli Fetkullen. Vid det första mötet beslutades också att Osman Soukkan, på egen begäran, skulle bli upptagen som ”stödjande medlem utan att bli underställd föreningens stadgar.”⁶⁹ Hans son Türker tror att Osman väntade med att bli aktiv medlem till dess hans situation var säkrare i Sverige.⁷⁰

Styrelsen utgjordes alltså länge av en majoritet tatarer samt senare dessutom av några med rötter bland annat i Turkiet och medlemmarna var hanafitiska sunnimuslimer. Ordförandeskap och andra befattningar roterade inom den inre kretsen, men fram till mitten av 1960-talet var Osman Soukkan

imam och Ali Zakerov tycks redan sedan 1950-talet ha blivit mer eller mindre permanent ordförande fram till sin död 1975.⁷¹ Efter det konstituerande mötet träffades man igen den 19 november 1949 och nu valdes Väli Fetkullen (sedermera Veliulla Fetkulin) till ordförande, Refät Salah blev föreningens första sekreterare och Ali Zakerov dess kassör. Till suppleanter utsågs Ibrahim Zarip och Ahmet Haerdinov. Tre personer utsågs till revisorer: Husein Fetkullen (Veliullas far), Hairulla Samlihan och Ebrahim Umerkajeff.⁷²

Föreningen fungerade, i alla fall de första åren, både som en sorts tatarisk kulturförening och som en struktur för medlemmarna att praktisera islam i Sverige. Under 1950-talet växte gruppen genom att ytterligare tatariska familjer, huvudsakligen från Finland, kom till Sverige och engagerade sig i föreningen och dess verksamhet. Türker Soukkan skriver:

Eftersom alla bekände sig till islam och kände eller i alla fall kände till varandra sedan tidigare, var det spontana umgänget dem emellan till en början tätt. Man utgjorde ett socialt nätverk, som höll samman och bistod varandra, t. ex. genom att hysa varandra i sina hem. Middagar anordnades i hemmen, där man åt sina tatariska rätter.⁷³

Flera studier har framhållit hur man bland tatarer bygger sin tatariska identitet med hjälp av kombinationer av etnisk härkomst, kulturella traditioner, religion och språk.⁷⁴ Inom en och samma grupp kan det mycket väl finnas olika sätt att värdera tatarisk identitet, men språket tycks ha en framträdande roll för de flesta. För att uppfattas som tatar, bör man kunna tala tatariska. Men språket kan samtidigt vara så starkt förknippat med religionen att det bland vissa äldre tatarer kallas ”muslimska.”⁷⁵ Det framgår från protokollet skrivet i samband med det första mötet i den svenska gruppen att man fört livliga diskussioner om namnet på föreningen, och man enas till slut om ett namn som signalerar att fokus ligger såväl på etnicitet, religion och kultur. I en ovan citerad intervju framhåller Umerkajeff att han inte är så praktiserande som han kanske borde vara, och en medlem skriver att de inom föreningen inte var intresserade av en mer regelbunden religiös verksamhet. De grundade föreningen, inte av starkt religiösa skäl utan snarare för att kunna fira större religiösa fester och finna vägar att bevara tatarisk-muslimska sedvänjor.⁷⁶

Det fanns ingen moské i Sverige vid den här tiden. Som Ali Zakerovs dot-

ter Didar minns det så bad de heller inte fem gånger om dagen hemma, men ibland kom några i föreningen hem till familjen Zakerovs lägenhet för fredagsbön och Zeynab drog då undan möblerna och täckte golven med lakan som de kunde be på. Senare hyrde de ett rum i Folket hus vid Barnhusgatan på Norrmalm i Stockholm där de både höll möten och böner.⁷⁷ Vid de större högtiderna hyrde de lokaler som Lillienhoffska huset eller Medborgarhuset på Södermalm eller Konserthuset vid Hötorget.⁷⁸ Detta, att fira de båda id-festerna; *id al-fitr* eller *ramadan bajram* som avslutar fastan, och *id al-adha* eller *kurban bajram* som avslutar vallfärdsperioden var föreningens två stora årliga åtaganden. Ibland firade de också profeten Muhammeds födelsedag, *mawlid an-nabi*. Dessa tre högtider var också de viktigaste i den tatariska församlingen i Tallinn, i vilken många i Turk-Islam Föreningen hade sina rötter.⁷⁹ *Dagens Nyheter* uppmärksammade ett sådant firande den 4 december 1953. Under en bild på Osman och Emine Soukkan läser vi:

Turk-Islamföreningen i Sverige samlas söndagen den 6 december i Konserthusets lilla sal för att högtidlighålla minnet av Muhammeds födelsedag år 570 e. Kr. Det blir sång och orientalisk musik på grammofon – skivorna är inspelade på arabiska, turkiska, engelska, kanske också någon på javanesiska.

Som församlingens präst – eller icke officiella ”imam” – fungerar Osman Soukkan, som i det privata har en strykinrättning i Stockholm. Antalet muhammedaner som tillhör församlingen är 47, men sammanlagt finns det omkring 500 koranbekännare i landet.⁸⁰

Föreningen anordnade också ”multinationella teaftnar” i Konserthuset dit de bjöd muslimer av olika nationaliteter, huvudsakligen i samband med firandet av högtiderna.⁸¹ Till dessa bjudningar kom ambassadörer och ambassadpersonal från länder med muslimsk majoritetsbefolkning som Turkiet, Pakistan och Indonesien. Som turkisk medborgare blev Osman Soukkan en regelbunden gäst på turkiska ambassaden under dessa år, berättar sonen Türker som ofta fick följa med sin far på möten och mottagningar redan som barn.⁸²

Vid denna tid engagerade sig också konvertiten Björn Ismail Ericsson i föreningen. Vi ska bekanta oss mer med honom nedan. I en opublicerad levnadsteckning har han gett en levande skildring från en av föreningens bajram-firanden i Medborgarhuset.

Osman och Emine Soukkan i *Dagens Nyheter*, 4 december 1953.

Emblem för Turk-Islamföreningen i Sverige.

Akif Arhan rullade ut sina dyrbaraste mattor på golvet där något hundratal muslimer förrättade morgonböerna under ledning av imám Soukkan. Zakerov, ordförande i den första islamförsamlingen i Sverige, satt på grund av sitt handikapp på en stol bredvid. Imámen Soukkan drabbades av en sjukdom som gjorde att hans händer skakade. Han brukade läsa upp en predikan (khotba) på turkiska från ett papper som fladdrade mellan hans händer. En turk från Istanbul ropade ut kallelsen till bön med så kraftfull röst att fönsterrutorna skallrade: "Alláhu akbar, Alláhu akbar...(Gud är störst)!" Kvinnor och barn höll sig, som brukligt är bland turkar, i bakgrunden som åskådare men några av dem hade mattor med sig och deltog i bönen.⁸³

Akif Arhan lånade ut sina mattor till dessa högtider varje år. Det tillfälle Ericsson återger bör ha skett en bit in på 1960-talet. Zakerov, som led av polio, satt på en stol och från beskrivningen att gälla tycks Soukkan vara märkt av sin sjukdom. Men det finns fler skildringar av liknande tillfällen. Firandet av de muslimska högtiderna uppmärksammades vanligtvis i dagspressen under 1950- och 1960-talen. Den 23 december 1968 kan vi exempelvis läsa om ett *bajram*-firande i *Svenska Dagbladet*:

Samtidigt som USA sände upp tre astronauter mot månen på lördagen invändade hundratals muslimer i Stockholm den första strimman av nymåne som traditionellt avslutar deras fastemånad ramadan. På lördagsmorgonen samlades ett hundratal muslimer från olika länder i Medborgarhuset på Söder till beiram.

Som vanligt i Islamföreningen rådde det osäkerhet in i det sista om vem som skulle leda den gemensamma bönen med bugningar på mattor i riktning mot Mecka. Efter en stunds tvekan ställde sig den unge turken Moustafa Aydin i täten och inledde med att recitera sorat al-Nasser (Hjälparen). Församlingen – restaurangarbetare och diplomater sida vid sida – följde böneritualen under imamens ledning. Imamfrågan i församlingen står fortfarande öppen men säkert är att hr Aydin för tillfället löste den till allmän belåtenhet med sin kraftfulla recitation av de arabiska bönetexterna.

Efter avslutad gudstjänst skingrades församlingen i smärre grupper för att med festmåltider besegla fastan. På sina håll diskuterades frågan om ”vad islam säger om månfärder”. Bl. a. hänvisades det till ett par verser ur sorat al-Djinn: ”Förvisso snuddade vi vid himmelen och funno den uppfylld av starka väktare och stjärnskott. Förvisso sutto vi på mången plats därstädes för att höra, med den, som nu lyssnar, finner ett stjärnskott på vakt.”

Det är slående när man läser de gamla reportagen och intervjuerna från denna tid hur tonen ofta är respektfull och hur församlingens muslimer framställs som ett spännande exotiskt inslag.⁸⁴ Kanske tyckte man att de bidrog till att göra Stockholm lite mer kosmopolitiskt. Türker Soukkan minns heller inte att det var några bekymmer att växa upp som muslim i Sverige på 1950-talet. Tvärtom. ”Man kanske blev nåt av en liten gullegris i någon klass, för att man var lite annorlunda. Sedan sjöng vi så bra, jag och min syster, psalmer och andra sånger också. Kan inte minnas att pappa hade nåt emot det, imam som han var.”⁸⁵ Men han framhåller att han fick speciellt bra relation med de judiska eleverna på skolan, kanske för att de också var lite annorlunda. ”Jag kände mig inte som invandrare förrän termen dök upp.”⁸⁶ Men han minns också hur han under skoltidens morgonböner upprepade den muslimska trosbekännelsen tyst för sig själv – *la-illaha il-Allah, wa Muhammed rasul-Allah*.

Under 1950-talet kom allt fler invandrare från Turkiet, men även andra länder med muslimsk kulturbakgrund till Sverige och tatarerna var inte längre i majoritet. Man bytte då namn till Islamförsamlingen i Sverige.⁸⁷ Redan på

Tatarearnas moské i Träskända/Järvenpää. FOTO: ANDREAS ALI JONASSON

femtioalet hade föreningen arbetat för att få bygga en moské i Stockholm. Ali Zakerov begärde, och fick, ett möte hos statsminister Tage Erlander (1901–1985) för att diskutera moskéfrågan direkt med honom. Erlander tyckte dock att det lät väl exotiskt med en moské i Stockholm ”Troligtvis såg han Blå Moskén i Istanbul framför sig” reflekterar Didar.⁸⁸ Men det var troligen inte vad Zakerov hade i tankarna. De baltiska tatariska moskéerna liknar snarare nordiska missionshus, och församlingens moské i Helsingfors för tankarna mer till en byråkratisk institution än till den fjärran Orienten.

Men föreningen lyckades i alla fall få ett gravkvarter på Skogskyrkogården i Stockholm, och grundade därigenom Sveriges första muslimska begravningsplats, belägen längs muren mot Skarpnäcks koloniområde. Kvarter 53k. Då planerna på en egen moské aldrig kom att realiseras blev begravningsplatsen viktig för församlingsmedlemmarna, som höll begravningsceremonier där in på mitten av 1970-talet.⁸⁹ Att begravningsplatser blir viktiga för migranter utan andra samlingslokaler känner vi igen från andra håll.⁹⁰ Området där man begraver sina döda blir en helgad plats med speciell religiös laddning, men också ett uttryck för att en familj eller grupp etablerar sig i det nya landet. Graven förankrar inte bara den döde, utan även kommande genera-

tioner, och för många migranter kan en grav att gå till bidra till att skapa en starkare känsla av tillhörighet med det nya landet.⁹¹ Det är hit man ska gå för att vårda de dödas gravar, snarare än i det gamla hemlandet.

Men den förste att begravas på det muslimska kvarteret på Skogskyrkogården var varken tatar eller turk, utan en man vid namn Gueye Mamadou (1922–1952) från hamnstaden Bargny i Senegal på Afrikas västkust. I Senegal hade Gueye utbildat sig till mekaniker men 1949 flyttade han till Frankrike. Där träffade han också svenskan Beata Jonsson, som han följde med till Stockholm i början av 1950-talet. ”De har för avsikt att ingå äktenskap när formaliteterna kunnat ordnas.”⁹² Men i de dokument som finns arkiverade antyds också att också att Beata Jonssons far misstuckte⁹³ och senare lämnade hon själv in en skrivelse där hon bestrider alla kostnader förenade med Gueye Mamadou.⁹⁴

I juni 1952 fick Mamadou provanställning på Ernst Nilssons bilverkstad på Ringvägen 47. De sista spåren av honom finns införda i en rad dagstidningar två månader senare. Den 29 juli rapporteras att han blivit allvarligt skadad i en explosion som inträffade då han fyllde fotogen i en varmvattenberedare på arbetsplatsen. ”60 procent av huden svårt bränd och att tillståndet är allvarligt.” Didar minns Gueye, hur hon mötte honom under ramadan och att hennes far bjöd hem honom men att han tackade nej till inbjudan. ”Inte långt därefter dog han på arbetsplatsen. Av svåra brännskador.”⁹⁵ Zakerov och Turk-Islam Föreningen ordnade så att Gueye Mamadou fick en muslimsk begravning och därmed blev han den första muslimen att begravas i Sverige sedan Deli Mustafa och Omer Basha begravdes i Karlshamn 1717.

Sverige första källarmoské

PÅ 1950-TALET BLEV DEN OVAN NÄMNDE konvertiten Björn Ismail Ericsson (1934–2014) medlem i Turk-Islam Föreningen i Sverige för Religion och Kultur.⁹⁶ Ericsson skrev också under många år i en rad tidningar – sonetter på aktuella ämnen, krönikor om kuriositeter eller mindre artiklar – och inte sällan behandlade hans texter islam. Björn Ericsson föddes som son till en svensk kvinna och en frånvarande syrisk-fransk man och tolkar själv fantasierna om fadern som en orsak till att han under värnplikten började studera arabiska, och sedan Koranen.⁹⁷ Han kom att leva ett mycket innehållsrikt liv, och ingick under 1950-talet i poesi- och konstgrupperingen *Metamorfos*

tillsammans med bland andra författaren Birgitta Stenberg (1932–2014) och poeten Paul Andersson (1930–1976), och verkade där både som musiker och surrealistisk poet. På femtioalet levde han bohemliv i Europa och konverterade till islam.

I en radiodokumentär om Björn Ismail berättar han hur han kom i kontakt med Turk-Islam Föreningen i samband med att de firade *bajram* i Medborgarhuset på 1950-talet. Medlemmarna blev nyfikna på den svenske konvertiten och han blev väl mottagen av Ali Zakerov och hans familj. Eftersom han dessutom hade svenska som modersmål ville de ha honom med i styrelsen och under hela 1960-talet var Ericsson engagerad i föreningen. Men medan de flesta medlemmarna var nöjda med att fira de två stora högtiderna, ville Björn Ismail även att de skulle ha möjlighet att be fredagsbönerna gemensamt.⁹⁸ Efter Zakerovs fruktlösa försök att få bygga en moské med Erlanders hjälp tog Ericsson 1959 saken i egna händer och öppnade vad som sannolikt var landets första källarmoské i Stockholmsförorten Kärrtorp. Han kallade den för Muslim Club (*Nadija al-Muslimin*).⁹⁹ Lokalen låg en halvtrappa ner i ett hyreshus, ”två rum och ett pentry samt toalett med tvättställ. Mattor och kuddar i det stora rummet att sitta på. Varje fredag samlades där 25–30 muslimer för fredagsbön vid lunchtid, de flesta unga studenter från olika länder.”¹⁰⁰ Ibland arrangerade de också kvällssammankomster med te och skorpor. ”Grannarna tittade lite snett på dörren med skylten Muslim Club men sade inget om verksamheten, som var stillsam.”¹⁰¹ 1961 publicerade *Aftonbladet* ett litet reportage från Muslim Club:

Nunnekloster är inte enda tecknet på religiös livaktighet i vårt land. Också muhammedanerna har känt behov av samlingspunkter. Som en ringa början har en klubb, kallad Muslim Club, öppnats i Kärrtorp. Klubbens styrelse består av en sekreterare samt sektionsrepresentanter. Muslim Club är nämligen på grund av medlemmarnas olika nationella ursprung uppdelad i sektioner. Varje sektion utser en representant till styrelsen.

Muslimer som önskar bli medlemmar i klubben kan välja mellan att ansluta sig till någon av de redan existerande sektionerna, en svensk, en turkisk, en arabisk och en jugoslavisk, eller bilda en ny sektion. Enligt det utkast till stadgar som föreligger är alla islamiska trosbekännare välkomna som medlemmar. Lydnad under Koranens bud är dock ett oeftergivligt villkor. Det är exempelvis förbjudet

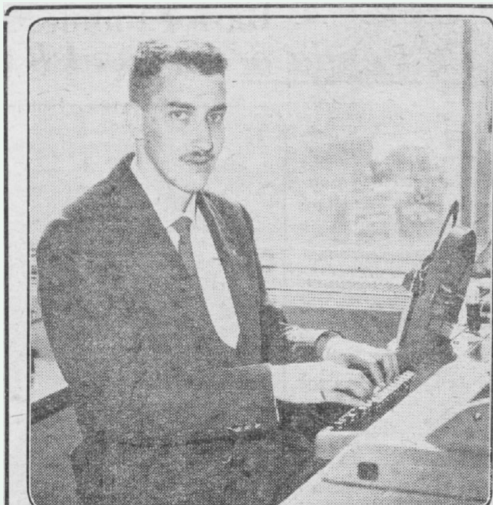
att dricka alkohol, äta svinkött eller delta i hasardspel.

Klubblokalen består av ett samlingsrum, ett kök och ett biblioteksrum. Medlemsavgiften är 10 kronor per månad, och vinsten går oavkortad till en moské-fond. De gemensamma sammankomsterna utgöres än så länge av fredagsbön varje fredag klockan 12.30 och samkväm varje söndag kl. 18.

Och därmed får väl muhammedanerna sägas ha på allvar blandat sig i konkurrensen om de hedniska och hasardspelande själarna här i landet.¹⁰²

I sina memoarer berättar Ericsson att han snabbt kom underfund med att muslimer kan ha mycket olika uppfattningar om sin religion beroende på var de kom ifrån.¹⁰³ Islam i Sverige hade blivit allt mer multietnisk, snarare än tatarisk till karaktären och redan på 1950-talet bytte man namn på föreningen till Islamförsamlingen i Sverige. Att muslimer delar upp sig utifrån etnisk bakgrund är sedan ett mönster som blir allt tydligare under 1900-talet och in i vår tid. För att försöka skapa enhet i mångfalden centerade Björn Ismail Ericsson verksamheten kring det mest förenande – Koranen – snarare än kring någon specifik rättsskola eller teologisk inriktning. Klubben hade inga stadgar utan ”Koranen, islams heliga bok, [var] dess enda rättesnöre i den praktiska verksamheten.”¹⁰⁴ Bön och socialt ”samkväm” stod i centrum för aktiviteterna, men där fanns också ambitionen att samla medel för att finansiera en riktig moské. Dessa planer skulle leva vidare när Muslim Club gick i graven 1962 vilket vi kan läsa om i tidningsklippet nedan.¹⁰⁵

Björn Ismail berättar att han fick betala lokalhyran i stort sett ur egen ficka. Islamförsamlingen hade, ”med Ali Zakerov i spetsen” besökt moskén men hade ”en del invändningar” – bland annat att den låg för långt från centrum – varför de inte ville stödja verksamheten ekonomiskt. Inte heller ville de muslimska ländernas ambassader bidra ekonomiskt. ”Mitt allmänna intryck,” skriver Ericsson, ”var att muslimska diplomater var måttligt intresserade av en religiös institution i Stockholm som skulle kunna tänkas begränsa deras rörelsefrihet – här kunde de ta sig friheter som var otänkbara i hemlandet.” Han berättar exempelvis om församlingsmedlemmen Ahmed från Marocko som förfasade sig över hur muslimska ambassadörer besökte krogar med ”nöjeslystna damer” och på en kväll kunde göra av med en månadshyra för Muslim Club. ”Men jag undrade mest vad Ahmed själv hade på krogen att göra” skriver Ericsson lakoniskt.¹⁰⁶

• Teleprinteroperatör Björn Ericsson, 28, är ledare för muslimerna i Stockholm, och han tog initiativet till Sveriges enda moské — den i Kärrtorp. Den stänger på lördag, men man hoppas på en ny lokal.

Böneutroparen i Kärrtorp har tystnat

ENDA MOSKÉN måste stänga

Invånarna i Kärrtorp i söderort har hört böneutropare Ahmed Larby, Marocko, kalla till bönetimme för sista gången.

Sveriges enda moské i Kärrtorp stänger nämligen på lördag. Efter en drygt ettårig tillvaro har den muhammedanska föreningen i Stockholm måst ge upp sin samlingsplats. Av huvudstadens ca 1000 muslimer kom bara ett fåtal regelbundet till moskén.

Men man har planer på att öppna en ny moské i innerstaden bara man hittar lämplig lokal.

Kärrtorpsmoskén inryms i en f.d. distriktsköterskemottagning. Man har ett rum för bön, ett bibliotek och ett terem.

Bönerummet är av en slump vänt mot Mecka i sin längriktning. Där har man fallit på knä och vänt huvudet mot sin heliga stad.

Konstigt nog är det en svensk som är ledare för Muslim Club. Det är Björn Ericsson 28, teleprinteroperatör på TT i Stockholm.

— Jag började läsa arabiska i det militära och studerna förde mig i kontakt med koranen, berättar han för Expressen. Så gick jag till muslimernas möte i Medborgarhuset under fastemånaden. Där kom vi överens om att bilda en förening.

Medlemmarna kommer från Iran, Syrien, Egypten och flera andra

• Här har böneutropare Ahmed Larby, Marocko, vänt huvudet mot Mecka efter att ha förväntat Kärrtorpsborna med sin böneropning: "La Ilaha illa Allah Mohammedan rasulo Allah..."

länder. Det är läkare, diplomater, ingenjörer och andra yrkeskategorier som vill smulas för att utöva sin religion. Självt gick jag ur statskyrkan för fyra år sedan och blev muhammedan.

Verksamheten finansieras genom medlemsavgifter och man samlas fredagar och söndagar till bön och koranstudier. Inga stadgar finns utöver koranens bud.

Nu tänker Björn Ericsson samla sina erfarenheter från Kärrtorp för att så småningom öppna en ny moské.

Björn Es sonett

Alfätihah

I Guds namn, den nåderike och barmhärtige, lovad vare Gud, världshärskaren, den oändlige, den nåderike och barmhärtige, domedagens kung, den evige!

Dig tjänar vi och ber dig vara oss behjälplig: visa oss den rätta vägen, den riktiga, deras väg där du är nådig, aldrig vredens och inte den villfärliga!

AMIN

Vid nyårsskiftet 1971

Så gör jag uppehåll med min sonett. En bokförläggare mig sade till: — Studera din korän och översätt! Javisst, in-sjå Allah om Gud så vill, jag är ju om dess sanning vittnesgill.

Notis från Söderposten. David Ericssons privatarkiv. Tyvärr framgår inte publiceringsdatum. FOTO: SIMON SORGENFRI

En rimmad översättning av Koranen till Svenska. Björn Ismail berättar i sina memoarer att han nån gång i början på 1970-talet blev uppmanad att översätta Koranen till svenska. Han satte igång men gav ganska snart upp då uppgiften visade sig allt för svår. Men i en snillrik sonett publicerad i *Söderposten* får vi både ett smakprov på hans försök, och en liten berättelse om uppdraget.

En ”riktig moské” i innerstaden skulle dock dröja, och då var inte längre Björn Ismail Ericsson bland de drivande. Senare i livet valde han snarare att undvika moskéerna, och hellre praktisera islam i ensamhet. ”Imamerna håller predikningar som är åt helvete. De är helt korkade”, säger han i en intervju med Mohamed Omar 2006:

Till exempel var det en imam här i stan som sa att man inte ska låta barn rita teckningar. Självt sitter han uppe på nätterna och tittar på cowboyfilmer. Jag orkar inte med att lyssna på sånt. Jag stannar hemma och läser i min Koran och håller mina dagliga böner. I väntan på att jag själv ska trilla ifrån. Det är min religiositet.¹⁰⁷

Islamförsamlingen levde emellertid vidare som en allt mer multietnisk muslimsk förening. Ali Zakerov var engagerad som föreningens ordförande in i det sista. 1974 ledde han församlingens fredagsbön i samband med *id al-adha*, som då för 25:e året hölls i Medborgarhuset i Stockholm. I en intervju säger han att han inte vet hur många obetalda arbetstimmar han lagt ner på verksamheten sedan 1949 och reportern, som inte är någon mindre än Björn Ismail Ericsson,¹⁰⁸ skriver att ”Varken hr Zakerov eller någon annan tycks ha fullt klart för sig att vad han utträttat är av religionshistorisk betydelse för vårt land – den första islamförsamlingen.”¹⁰⁹ Året därpå avled Ali Zakerov och han begravdes på Skogsgårdskyrkogården i Stockholm, i det gravkvarter han själv varit med att skaffa stadens muslimer.

Didar Samaletdin – chef för Sveriges muhammedaner

NÄR ALI ZAKEROV AVGICK SOM ORDFÖRANDE, berättar Björn Ismail Ericsson, hölls ett tumultartat möte i Folkets hus om att utse efterträdare. Björn Ismail framhöll att om Zakerov hade haft en son, skulle alla tyckt det var naturligt att utse denne att efterträda honom, ”men nu har han en mycket begåvad dotter som kan ta över och den främsta angreppspunkten på oss det är att vi skulle behandla våra kvinnor illa, om vi nu får en kvinnlig ordförande så kommer det att hända saker.” Mötet avslutades, fortsätter han, med att Didar Samaletdin enhälligt valdes till föreningens ordförande. ”Plötsligt så lossnade det för oss då, med Didar Samaletdin som galjonsfigur. Så att plötsligt så

blev vi tagna på allvar på ett helt annat sätt.”¹¹⁰ Men som Ali Zakerov kanske befarat höll det inte mer än några månader. ”Det här är männens värld,” sa Didar i en intervju 1983, ”att vara kvinna och muslimsk ledare är ungefär lika omöjligt som att vara kvinna och präst i Göteborgs stift.”¹¹¹

Som vi sett ovan mer eller mindre föddes Didar Samaletdin in i Turk-Islam Föreningen och var tillsammans med Türker Soukkan en av de första som växte upp som svensk muslim. I en intervju har hon beskrivit det som en inte helt enkel tillvaro. Det var inte alltid lätt att navigera mellan föräldrarnas önskemål och tonårslivet i Stockholm under 1950-talet.

De åren fick ju tonårskulturen sitt genombrott, med rockmusiken och så, och det var svårare för mig att sätta mig upp mot mina föräldrar än för mina kamrater, särskilt som jag var enda barnet. Men lyckligtvis gillade mormor Elvis Presley. Hon följde med mig på Elvisfilmerna på bio, och där brukade hon dunka takten med en karamellburk.¹¹²

Didar beskriver hur hon slets mellan de olika kraven och kulturerna, men vid femton års ålder beslutade sig för att vara muslim. Därmed krävde hon också en position inom föreningen, vilket hon fick. ”Vi hade hemskt kul, med massor av fester och kulturaktiviteter.”¹¹³ Bland hennes första arbetsuppgifter var att sköta postgången när de bjöd in till högtidsfesterna, och hon fick ofta tolka när de hade engelska gäster. Hon fick även representera föreningen tillsammans med Ali Zakerov under de allt vanligare ambassadbesöken.¹¹⁴ Församlingsarbetet stärkte hennes tro och intresse för de islamiska traditionerna, berättar hon, samtidigt som hon fann sig väl tillrätta i den svenska folkskolan med dess uttryckliga inriktning på fostran i kristen anda:

Jag har haft en oerhörd fördel av att jag har gått i en vanlig, svensk skola. Det gav mig tillgång till båda språken, båda religionerna. Den kännedom jag på så sätt fick om Sverige har gett mig en stor trygghet.¹¹⁵

Didar Samaletdin inte bara engagerade sig i föreningen, utan kom allt mer att dela faderns uppgifter som ordförande, för att sedan alltså ta över dem efter hans död. I en intervju med henne i *Aftonbladet* 1970 framträder hon, 27 år gammal i uppsatt hår, kort kjol och med en Koran uppslagen framför

Tisdagen den 10 november 1970

AFTONBLADET 35

Stockholmska blir chef för Sveriges 10 000 muhammedaner

Av ARNE NORLIN

Det här blir den första kvinnan i spetsen för en islam-församling i hela världen: Didar Samaletdin, 27, Stockholm.

Det det förutsätter att muslimerna i Stockholm snart får en lokal att vara i. Just nu har de inte ens ett ställe där de kan fira sin högtid, Ramadan, i slutet av november.

— Det är religionsfrihet det säger Didar Samaletdin argt, att vi inte ens kan få en lokal att vara i här i Sverige.

För att börja från början så grundades den islamiska församlingen i Sverige 1949 och de hade ingen lokal att vara i då heller.

Grundare var Ali Zakerov — far till Didar Samaletdin.

10 000 medlemmar

I början bestod församlingen av ett hundretal. I dag har den vuxit till cirka 10 000. Omkring 5 000 av dem bor i Stockholm.

Lokalbristen har varit akut i 21 år. Muslimerna har dragit sig fram i tillfälligt förhyrda lokaler.

För de stora högtiderna de senaste åren har de hyrt Medborgarhuset i Stockholm. Så tänkte de göra i år också med den största högtiden Ramadan i slutet av no-

Församlingen gav Didar Samaletdin i uppdrag att uppvakta kyrkominister Alva Myrdal.

Alva Myrdal hänvisade till församlingsdelegerade och invandrarsverket.

Församlingsdelegerade hänvisade till statsminister Olof Palme och varken han eller invandrarsverket har svarat ännu.

Det ser alltså väldigt dystert ut. För muslimerna inte tag på någon lokal så går högtiden i stöpet.

Och under årets högtid ska Didar Samaletdin efterträda sin far i spetsen för församlingen, och bli den första kvinnan i världen på den posten. En världshändelse som också kan gå i stöpet.

Helst av allt skulle muslimerna vilja ha en permanent lokal och alltså hyra Medborgarhuset på gång.

Men eftersom församlingen till största delen består av invandrare från Turkiet, Jugoslavien, Pakistan och Indonésien så finns det inga pengar att bygga en egen lokal för.

"Det är orövligt"

— Det är orövligt att vi inte kan få statsbidrag, säger Didar Samaletdin.

— Invandrarna känner inte till

DÖDA

Min älskade Maka

Alice Wärme

* 9 juni 1900

Rotebro den 6 november 1970

Sörjd och saknad

HARRY

INGVOR och ANDERS

Barnbarnen

Syskonen, övrigt släkt

Aftonbladet, 10 november 1970.

sig. Rubriken lyder: Stockholmska blir chef för Sveriges 10 000 muhammedaner.¹¹⁶ Hon är då arg på kyrkominister Alva Myrdal och statsminister Olof Palme som inte vill hjälpa henne med en lokal där de kan fira ramadan tillsammans i föreningen.

Lokalbristen har varit akut i 21 år. Muslimerna har dragit sig fram i tillfälligt förhyrda lokaler. För de stora högtiderna har de hyrt Medborgarhuset i Stockholm. Så tänkte de göra i år också med den största högtiden Ramadan i slutet av november.

Men i år var Medborgarhuset upptaget av vuxenundervisning [...] Det ser alltså väldigt dystert ut. För muslimerna inte tag på någon lokal så går högtiden i stöpet.

Och under årets högtid ska Didar Samaletdin efterträda sin far i spetsen för församlingen, och bli den första kvinnan i världen på den posten. En världshändelse som också kan gå i stöpet.¹¹⁷

Helst av allt skulle de vilja ha en permanent lokal, säger Didar i intervjun, ”men eftersom församlingen till största delen består av invandrare från Tur-

kiet, Jugoslavien, Pakistan och Indonesien så finns det inga pengar att bygga en egen lokal för.¹¹⁸ Två veckor senare fick kyrkominister Alva Myrdal ta emot ”en femmannadelegation från Islamförsamlingen under ledning av fru Didar Samaletdin” som ville ha hjälp med att finna en lämplig lokal. Myrdal förklarade att hon hade små möjligheter att hjälpa till men att hon skulle göra sitt bästa. ”Den ekumeniska Skeppsholmskyrkan nämndes som ett tänkbart alternativ.”¹¹⁹ Några dagar senare framgår av rapporteringen att församlingen fått låna Stadsmuseets lokaler.

Men snart visade det sig att lokalen var alldeles för liten och församlingsmedlemmar fick be ute i korridorerna. Imamerna Mustafa Aydin från Turkiet och Muhammed Hadji från Pakistan genomförde gudstjänsten ”med ett slags växelsång på arabiska, knäfall och bugningar i riktning mot Mecka.”¹²⁰ Didar och hennes far uttryckte tacksamhet över att ha fått disponera museets lokaler, men menar att tanken på att ge muslimerna en egen lokal för bön och högtid fått förnyad aktualitet.¹²¹ De historiska dokumenten berättar om Didar och hennes far som ett radarpar och antyder att Ali Zakerov tidigt förberedde Didar för att ta ansvar och spela en roll i föreningen. Men relationen verkar heller inte helt oproblematiske. I en intervju i tidningen *Vi*, några år efter faderns död, berättar hon om deras relation. ”Han älskade mig,” säger hon, ”men någonstans förlät han mig aldrig att jag inte var pojke...det var hans hemliga sorg att jag aldrig skulle kunna ta över ledarskapet över församlingen.”¹²²

När jag träffar henne nästan femtio år senare minns hon fortfarande tydligt vilket intryck Alva Myrdal gjorde på henne. ”När jag kom in till arvfurstens palats och träffade Myrdal bara bromsade jag in. För mig var det Selma Lagerlöf som satt där, jag var så väldigt förtjust i Selma Lagerlöf.” Men artikeln i *Aftonbladet* hölls också emot henne, även fem år senare då hon tog över som ordförande för föreningen. Det blev protester hela vägen från Turkiet, berättar Didar, mot en ordförande som hade så kort kjol. ”Det är så många som talat om för mig att jag inte är riktig muslim, du kan inte ana...” Hon behöll endast ordförandeposten i några månader och har en lite annan minnesbild än den Björn Ismail förmedlade, istället menar hon att hon tog den mest för att manövrera bort andra personer från posten. ”Jag hade inte tid och lust. Jag hade barn och jobb.”¹²³

I de långdragna turerna kring lokalfrågan ser vi en parallell till vår egen

tid. Redan 1970 hade lokalfrågan varit akut under decennier. Islamföreningen hyrde lokaler till de större evenemangen, men gav inte upp drömmen om en moské, eller i alla fall en egen lokal att samlas i för bön och under de större högtiderna. Först 1974 besannades planerna. I en notis i *Svenska Dagbladet* den 8 september 1974 kan vi läsa att Sveriges första moské invigdes i Alviks kommunalhus:

Det var islamiska församlingens ordförande Ali Zakerov, som invigde lokalerna. I moskén finns ett bibliotek och bönerum för kvinnor och barn och ett större bönerum för män, arkiv och bibliotek (sic).¹²⁴

I *Dagens Nyheter* kallas lokalen istället för ett islamiskt centrum. Därifrån, heter det, ”ska den islamiska församlingen i framtiden arbeta för att hjälpa muslimska invandrare till rätta i Sverige. Man ska sprida information om islam och man ska arbeta med kultur och undervisningsproblem.”¹²⁵ Det mest akuta problemet upplevdes då vara en generationsklyfta, vilken innebar att ”de muslimska barn som växer upp i Sverige har anpassat sig till svenska förhållanden och i allt större utsträckning har dom börjat leva ett liv som den äldre generationen inte kunnat acceptera.”¹²⁶ Detta var, som vi sett, problem Didar själv tampats med – och som varje ny invandrargrupp och generation har att tampa med. Ja, även inom Svenska kyrkan har man naturligtvis svårt att locka ungdomar in i verksamheten. Ett resultat av detta är att den aktivitet flest religiösa samfund och föreningar sannolikt har gemensam i Sverige är, fotboll.¹²⁷

Även om det huvudsakligen var en grupp tatarer som grundade Turk-Islam Föreningen 1949, förlorade den snart alltså sin tatariska prägel. Liksom tiden kring förra sekelskiftet innebar decennierna efter andra världskriget stora demografiska förändringar. Om folk under 1800-talet lämnade sina hembyar för att bege sig till Stockholm, eller Amerika, har det sedan efterkrigstiden huvudsakligen rört sig om personer från andra länder som sökt sig till Sverige. Många av dem från länder med muslimsk majoritetsbefolkning. 1930, angav färre än tio svenskar att de var muslimer, tjugo år senare, 1950, uppskattades siffran till 500 individer, och ytterligare tjugo år senare, 1970, finns en uppskattning om 9000 muslimer i Sverige.¹²⁸ Türker Soukkan berättar att den nära sammanhållningen mellan tatarerna i föreningen lös-

tes upp redan under 1950-talet då vissa emigrerade vidare till USA, medan de som stannade i Sverige spreds ut i Stockholms nya förorter eller till andra orter ”och en allmän anpassning till ’det svenska livsmönstret.’”¹²⁹ Från 1955 samlade föreningen i allt högre grad muslimer av olika nationella och etniska bakgrunder som hade just islam gemensamt, men inte tatarisk kultur.

I en sen intervju säger Björn Ismail Ericsson att ”Då [på 1950-talet] var muslimerna enade. Sedan splittrades alltsammans upp efter olika nationaliteter.”¹³⁰ De svenska tatarerna har, till skillnad från exempelvis grannlandet i Finland, varit för få för att kunna hålla samman som en tatarisk komunitet i Sverige.¹³¹ När moskén i Alvik tog fart, under namnet Islamic Society, på 1970-talet var inte länge Türker Soukkan intresserad av att vara en del av församlingen. Det var inte den församling han hade vuxit upp i längre. Han var gift, hade tre barn och jobb. ”Jag hade fullt upp med mitt svenska liv,” säger han med ett tvetydigt leende.¹³²

Islamförsamlingen levde dock kvar in på 2000-talet, men gick mer och mer in i den Islamiska kulturförsamlingen i Botkyrka¹³³ och Didar var verksam fram till slutet av 1990-talet. Hon föreläste om islam i skolor och på universitet, deltog i religionsdialog och andra ekumeniska projekt. Men hon upplevde att hon hade allt mindre gemensamt med många av de nyanlända muslimska grupperna och att även en del muslimska kvinnor från nya invandrargrupper ifrågasatte att Didar kunde representera islam, som mer eller mindre assimilerad och frispråkig kvinna. När moskén på Södermalm i Stockholm invigdes år 2000 fick hon ingen inbjudan och under det senare tjugotalet åren har hon inte engagerat sig nämnvärt i organiserad islam i Sverige.¹³⁴

Islam etableras alltså i ett Sverige stätt i snabb förändring, modernisering och sekularisering. Samtidigt är det först 1952 som den religionsfrihetslagstiftning implementeras som gör det möjligt för svenska medborgare att fritt välja eller välja bort religion. Denna lagstiftning stärktes ytterligare 1976. Under efterkrigstiden har Sverige utvecklats till ett sekulärt land och de flesta ser religion som en privatsak.¹³⁵ Därigenom har religion också, lite tillspetsat, kommit att konkurrera med andra fritidsintressen. Ett exempel på det såg vi i Didar Samaletdin som redan på 1950-talet slets mellan Elvis Presley och församlingsarbetet. Islam etableras också i ett samhälle starkt präglad av de svenska folkrörelserna, skriver etnologen Ingvar Svanberg och religionsvetaren David Westerlund i en inflytelserik studie, och till folkrörelserna räknar

de frikyrkorna som växte fram efter dissenterlagarnas införande i slutet av 1800-talet. Som följande kapitel ska visa var det också i samarbete med Frikyrkornas samarbetsråd de muslimska riksorganisationerna tog form från 1970-talet och framåt. En viktig skillnad är att frikyrkorna huvudsakligen grundats av personer med rötter i Sverige, medan islam varit och i hög grad är ett invandringsfenomen.¹³⁶ Den svenska föreningsformen har inte varit självklar för alla grupper. Turk-Islam Föreningen i Sverige för Religion och Kultur tycks ha funnit sig väl i formen, och dess medlemmar tycks också initialt känt sig hemma i svensk sekularitet. Bad gjorde man hemma, och två, tre gånger om året samlades man för de större religiösa högtiderna. Inte helt olik majoritetssamhällets relation till kristendom, jul och påsk. Barn, barnbarn och barnbarnsbarn till grundarna av Turk-Islam Föreningen som jag träffat under arbetet med boken är generellt sekulariserade. Några identifierar sig som muslimer, andra inte. Några identifierar sig som tatarer, andra inte. Medan vissa håller starkt på sin identitet just som tatarer, saknar andra helt kunskaper om sina tatariska rötter och assimilationen av den tatariska gruppen in i det svenska majoritetssamhället riskerar att medföra att det tatariska språket och personer som identifierar sig som tatarer snart inte längre finns kvar i Sverige.¹³⁷ I Finland, där den tatariska gruppen är större framhåller vissa den förlorade gruppen i Sverige som ett varnande exempel.¹³⁸

Några år efter det att Turk-Islam Föreningen etablerar sig i Sverige, börjar också en annan muslimsk rörelse etablera sig i landet – Ahmadiyya rörelsen – som på flera sätt skiljer sig från andra muslimska samfund. Inte minst genom sin specifika organisatoriska struktur.

Ahmadiyya – en minoritet i minoriteten

BJÖRN ISMAIL ERICSSON VAR INTE DEN ENDA svensk som ville konvertera till islam på femtiotalet. Ungefär samtidigt som Björn Ismail kom hem från Paris, sökte en Gunnar Eriksson upp Turk-Islam Föreningen med avsikt att bli muslim. Didar Samaletdin minns det som att flera i föreningen var tveksamma till att låta honom konvertera:

Tatarerna var inte alltid sådär brighta, ”han är ju helsvensk och rödhårig, kan han bli muslim?” Far sa att vi måste kolla så han vet vad islam är för någonting, de höll på och tjafsade så länge att han gick till ahmadiyya istället. Far blev väldigt arg sedan när han hörde detta, för ahmadiyya är en sekt och de [Turk-Islam Föreningen] hade gjort en stor synd som inte tog emot någon som ville konvertera.¹³⁹

Turk-Islam Föreningen var vid denna tid ännu en huvudsakligen tatarisk-turkisk angelägenhet, och som vi sett ovan var den religiösa identiteten tätt förknippad med språk och etnicitet. Diskussioner om huruvida någon som inte själv är tatar kan konvertera in i tatarisk islam förs fortfarande, exempelvis i församlingen i Finland.¹⁴⁰ Türker Soukkan minns också Gunnar Eriksson, han besökte familjen Soukkan vid något tillfälle och han skymtar på en av Türkers bilder från föreningens högtidsfiranden på 1950-talet, men han känner inte igen att Eriksson skulle ha blivit avvisad.¹⁴¹ Hur det än var med det så konverterade Gunnar Eriksson i alla fall till islam, men, precis som Didar minns det, till ahmadiyyagrenen. Innan vi bekantar oss med församlingen i Sverige ska ahmadiyyarörelsen kort presenteras. Som vi anar från citatet ovan är det en ifrågasatt grupp.

Bakgrund

AHMADIYYASAMFUNDET GRUNDADES 1889 av Mirza Ghulam Ahmad (1835–1908) från Qadian, cirka fyrtio mil norr om New Delhi i Indien. Detta var under det brittiska kolonialmaktstyrets glansdagar och det indiska samhället genomgick stora förändringar. Europeiska influenser – såväl kulturella, religiösa som tekniska – gjorde sig gällande i det indiska samhället. Det resulterade inte minst i framväxten av en rad religiösa reformrörelser, såväl hindu-

iska som muslimska. Ahmadiyyasamfundet var ett av dessa.

Enligt en muslimsk föreställning ska varje århundrade se en *mujaddid*, en person som anses kunna reformera eller återuppliva ”sann” islam på ett sätt som gör den relevant i samtiden. Ghulam Ahmad hade 1882 utropat sig som en *mujaddid* och skulle senare också utropa sig själv som den väntade *mahdi*, en muslimsk messiasgestalt, och kom att ses som en profet bland en grupp efterföljare som kommit att kallas ahmadiyyamuslimer.¹⁴² Samtidigt som Ghulam Mirzas framträdande alltså kan ses stå i en muslimsk tradition, kan framväxten av ahmadiyya alltså även sättas i relation till vetenskapliga och sociala förändringar under det sena 1800-talet, förändringar som väckte nya frågor och ställde nya krav på religionerna.¹⁴³ Ahmadiyyarörelsen har därför studerats som en muslimsk så kallad ny religiös rörelse.¹⁴⁴ På grund av sina särdrag har rörelsen mött misstro både som en udda nymodighet och som teologiskt suspekt bland andra muslimer. Det kan förklara Turk-Islam Föreningens reservation ovan. Ahmadiyyamuslimer definierar dock sig själva som sunnimuslimer och följer den hanafitiska rättsskolan. De helighåller samma Koran som andra muslimer och ska likt andra muslimer idealt också följa de fem pelarna och vittna om de sex trosartiklarna.

År 1914 splittrades rörelsen i två grenar som kallas Qadiyani- och Lahori-ahmadiyya. Qadiyani-ahmadiyya gör skillnad mellan laggivande profeter, som Moses och Muhammed, och icke laggivande profeter, som exempelvis Jeremias och Jesus. Till denna senare skaran räknar de även Mirza Ghulam Ahmad. Därigenom går de mot majoritetsuppfattningen att Muhammed var den siste profeten. Lahori-ahmadiyya menar istället att Ahmad endast var en förnyare och återupplivare av tron, och inte en profet. Mirza Ghulam Ahmads efterträdande ledare kallas inom Qadiyani-grenen för kalifer och den nuvarande, femte kalifen heter Mirza Masroor Ahmad (f. 1950). Lahori-ahmadiyya kallar istället efterträdarna för emirer, varav den nuvarande och femte heter Abdul Karim Saeed Pasha (f. 1945). I Sverige finns så vitt jag vet endast representanter från den största grenen, qadiyani, organiserade. Qadiani är dock en benämning de inte använder om sig själva, och som kan upplevas stötande.¹⁴⁵

I en bok skriven för barn och ungdomar och som delas ut i församlingens bönelokal i Stockholm, finns ett kapitel med rubriken ”Ahmadiyya jama'ats särdrag”. Bland annat kan vi läsa att ”Den största skillnaden mellan ahmadi-

ers och icke-ahmadiers tro är att ahmadiier tror på det som stämmer överens med den Heliga Qur'anen och Muhammads (*sallallahu alaihe wa Sallam*) lära." Där står också att de inte tror på Jesus som Guds son eller att Gud räddade Jesus från döden, utan att han dog som andra profeter. Mirza Ghulam Ahmad beskrivs som den väntade messias (*mahdi*) och som en ny profet efter Muhammed.¹⁴⁶ Flera av dessa punkter kan upplevas som provocerande för andra muslimer, inte minst den första punkten som indirekt säger att andra muslimers tro inte överensstämmer med Koranen och Muhammeds exempel. Men det som huvudsakligen föranlett majoriteten av världens muslimer att ta avstånd från ahmadiyya är tron på Ahmad Ghulam Mirza som profet. Ibland har avståndstagande övergått i diskriminering och förföljelse. Värst har förföljelsen varit i Pakistan där de sedan 1974 enligt lag förnekas rätten att kalla sig muslimer, och där regelbundna massakrer av ahmadiyyamuslimer skett.¹⁴⁷ Sådan förföljelse har medfört att många har emigrerat till Europa och Nordamerika, där de under tidigt 1900-tal fick inflytande över hur islam har förståtts och etablerats.¹⁴⁸ Idag finns ahmadiyyasamfund etablerade i cirka 200 länder runt om i världen, men i takt med att de muslimska populationerna ökat i Europa och USA, har ahmadiyya blivit mer marginaliserade. Samtidigt som ahmadiyyamuslimer diskrimineras av andra muslimer, kan de även drabbas av rasism och islamfientlig diskriminering i lika hög grad som andra muslimer, varför de riskerar att uppleva en dubbel utsatthet. "Sverige är tryggare än Pakistan," säger en församlingsmedlem i Malmö, "men... vi blir ibland fiende till både extrema muslimer och islamofober. Det känns som det kommer närmare."¹⁴⁹

Ahmadiyya i Sverige

GUNNAR ERIKSSON KONVERTERADE till slut till islam i samband med ett möte med den andre ahmadiyyakalifen Mirza Bashiruddin Mahmood Ahmad (1889–1965) i London 1955. Han fick då namnet Saiful-Islam Mahmud Eriksson. På hans initiativ sände kalifen året därpå en missionär till Sverige, Kamal Yousuf (f. 1933), med ansvar för de skandinaviska länderna.¹⁵⁰ Yousuf och Eriksson blev snart vänner, och hem till Pakistan skriver den förre att "Denne unge man är sekreterare i en muslimsk organisation. Han är den ende svensken, resten är utländska muslimer. Han är 18 år gammal och arbetar

Islamitisk mission inleds i Sverige

— Islam är den enda universella religionen. Alla andra läror vänder sig till begränsade kretsar. Därför kan endast islam skapa förståelse mellan ost och väst, garantera världsfred. Det är därför jag kommit till Sverige, säger Kamal Yousuf, 23-årig missionär från Rabwah i Pakistan, utsländ av Ahmadiyya Muslim Missionary.

Kamal Yousuf.

Han tror tveklöst på sitt kall, den ljusbruna, rasrena ynglingen, som enligt pakistansk sed går i pällmossa trots julfvärmerna. Fysiskt är jag ensam här i Sverige, säger han. Men Gud är med mig.

Svenska Dagbladet, 7 juli 1956.

Muselmansk gudstjänst på café i Stockholm

Stockholm (TT).

En muselmansk gudstjänst ägde häromdagen rum i konditoriet Tunnelgatan 17 under ledning av den nyligen till Sverige från Pakistan anlända 23-årige missionären Kamal Yousuf. Hans uppgift är att missionera i de skandinaviska länderna med Sverige som centrum och utbreda den variant av Islam som företräds av Ahmadiyya Muslim Missionary. Själv kommer han närmast från en teologisk högskola i Rabwah i Pakistan.

Gudstjänsten på Tunnelgatan, let anhängare är t. v. tre, han dagsgudstjänsten i vårt land, själv inräknad. Han ämnar bada samtliga åtta delstater i Pakistan i Sverige tre à fem år.

Söderhamns tidning, 23 juli 1956.

på en resebyrå. Han har läst Koranen med översättning och har viss förståelse av arabiska.¹⁵¹ Då Turk-Islam Föreningen var landets enda muslimska organisation vid den här tiden, bör det vara denna som åsyftas i Yousufs rapport. Enligt Türker Soukkan visar protokoll att Gunnar Eriksson agerade sekreterare på några möten i mitten av 1950-talet. Troligtvis var de övriga styrelsemedlemmarna tacksamma att Eriksson, som hade svenska som modersmål, var villig att hjälpa till.¹⁵²

I en missionsrapport berättar Kamal Yousuf vidare om Saiful-Islam Eriksson att han var nykonverterad när han skulle mönstras för allmän värnplikt. Han bad då kungen om lov att få utföra de muslimska bönerna på utsatta tider under värnplikten. Förfrågan bifölls och enligt Yousuf ska detta varit första gången i svensk historia som en muslim gavs dessa möjligheter i armén. Han berättar vidare att Eriksson bad om permission när kalifens son Sahibzadah Mirza Mubarak Ahmad besökte Sverige, och att även detta beviljades.¹⁵³ Det är mycket möjligt att Saiful-Islam var den förste att pröva den svenska militären med dessa frågor. Han bör ha varit bland de första muslimerna som gjorde värnplikt i Sverige, men först var sannolikt Hussein Umerkajeff som föddes samma år som värnplikten lagstodgades, 1901.

Det är uppenbart från Yousufs rapporter att Saiful-Islam och han utvecklat en vänskap och att han imponeras av Erikssons fromhet: ”Vår nykonverterade vän är inte bara regelbunden i iakttagandet av bön, fasta och finansiell

uppföring, utan hyser även stor hängivenhet och aktning för den Utlovade Messias och Hazrat Khalifatul Masih II.¹⁵⁴ Saiful-Islam Eriksson besökte även Pakistan och Qadian 1960 och tillbringade då fastemånaden ramadan i Rabwah, och 1969 genomförde han pilgrimsfärden till Mecka.¹⁵⁵ 1959 grundade han tidskriften *Aktiv Islam* som kom ut på svenska, norska och danska mellan 1959 och 1972, samt med ett nummer i samband med rörelsens 100-årsjubileum 1989. Han gav också ut den svenskspråkiga *Ahmadiyyabulletinen* från 1976 och några år in på 1980-talet.¹⁵⁶ Genom dessa insatser spelade Saiful-Islam Eriksson på många sätt en stor roll för samfundet i Skandinavien.¹⁵⁷

Kamal Yousuf själv var bara fem år äldre än Eriksson och nyexaminerad när han kom till Sverige. Han hade studerat vid missionskolan *Madrasah Ahmadiyyah* i Rabwah i Pakistan innan han blev utsänd som missionär med ansvar för Skandinavien. Han anlände till Göteborg den 14:e juni 1956 men flyttade kort därefter till Stockholm.¹⁵⁸ I rapporter har Kamal Yousuf redogjort för åren i Stockholm. De var inte helt utan umbäranden, men sannolikt också spännande för en ung missionär. Då kassan var begränsad fick han lifta runt i och mellan de nordiska länderna. Han hade heller ingen fast punkt i Stockholm. Yousuf berättar:

Jag hyrde in mig i ett rum och fick äta ute, eftersom det ej var praxis i detta land att ha betalande gäster. Jag kontaktade media och folk började komma på besök. Men ingen hyresvärd lät mig stanna någon längre tid. Som mest kunde jag bo 2–3 månader på en plats och fick sedan besked om att lämna. Således bytte jag ett dussintal bostäder. Detta berodde inte på att de var negativt inställda mot islam, utan för att det kom ett stort antal människor på besök till mig och dörrklockan ringde konstant, vilket gjorde hyresvärdarna irriterade och då uppmanade mig att lämna.¹⁵⁹

Under dessa år lärde även Björn Ismail Ericsson känna Kamal Yousuf – eller kamelen Josef som hans barn kallade honom.¹⁶⁰ Yousuf bodde då i ett hyresrum på Högbergsgatan på Södermalm ”och levde mycket enkelt, betade knäckebröd i filmjolk.” Björn Ismail och hans fästmo brukade ibland bjuda hem honom på middag. Då åt han bara fisk av rädsla att få i sig kött som inte var halal-slaktat. I en intressant passage, som visar hur flytande gränserna ofta kan vara mellan olika islamiska traditioner – speciellt på lekmananivå

– berättar Ericsson hur Yousuf undervisade honom i islam. ”Av honom lärde jag mig att förrätta bön fem gånger om dagen med knäfall och bugningar mot Mecka enligt alla konstens regler”.¹⁶¹

Bland sina viktigaste uppgifter räknade Yousuf att sprida en mer positiv bild av islam i skolorna. I läromedlen, berättar han, stod att islam spreds med svärdet och han såg det som sin plikt att nyansera sådana föreställningar. Under många år besökte han därför skolor från norr till söder och berättade om islam och ahmadiyyarörelsen. I en uppmärksamman avhandling, *Skolboksislam* från 1993, har Kjell Härenstam analyserat bilden av islam i svenska läromedel under decennierna fram till 1990 och ger i stora drag Kamal Yousuf rätt i sin bild.¹⁶² 1979 rapporterade han hem till Pakistan om sitt arbete: ”De anser fortfarande inte islams lära vara värd att praktisera, men de hyser inte längre några fördomar om den.”¹⁶³ Som citatet antyder kanske Yousuf något lyckades nyansera bilden för några studenter – sannolikt var han den första muslim många av dem träffade – men det framgår också att han inte lyckades locka många att konvertera till islam.

Länge utgjordes i alla fall ahmadiyyasamfundet i Sverige huvudsakligen av konvertiter. Och utöver Saiful-Islam Eriksson har en kvinna som fick namnet Qanita Sadiqa spelat en stor roll för för samfundet. Hon konverterade 21 juli 1967 i samband med att den tredje kalifen Mirza Nasir Ahmad (1909–1982) invigde Skandinavien första ändamålsbyggda moské, Nusrat Djehan moskén i Köpenhamn.¹⁶⁴ Som hon minns det utgjordes samfundet i Sverige då av ett tjugotal personer i Göteborg varav många var konvertiter, de flesta var svenskar men där fanns också personer från ”dåvarande Jugoslavien och Turkiet och till och med några få från Kina”.¹⁶⁵ Dessutom fanns tre svensk-jugoslaviska familjer i Malmö och två män i Stockholmstrakten. En av dessa var Saiful-Islam Eriksson.¹⁶⁶ Enligt en missionsrapport från 1962 fanns då 24 medlemmar i Sverige.¹⁶⁷ Sedan dess har gruppen vuxit och omfattar nu ett tusental individer.

I en serie mejl har Sadiqa berättat för mig om sin väg till islam. Som tonåring, berättar hon, läste hon om världens olika religioner och kom efter eget övertygande fram till att islam passade henne bäst. Utan möjlighet att regelrätt konvertera till islam – vilket sker genom att man med intention uttalar trosbekännelsen i vittnens närvaro – uppfattade hon sig som muslim, ”men jag kände inga andra muslimer, hade aldrig träffat några och visste inte om

det fanns några i Sverige.¹⁶⁸ Men så läste hon i tidningen att Skandinavien första moské skulle invigas i Köpenhamn. Qanita reste dit, träffade bland andra Kamal Yousuf och Saiful-Islam Eriksson, och bestämde sig för att gå med i församlingen. ”Mest för att få en tillhörighet, men också för att jag tyckte om de svar jag fick på mina frågor.” Hon brevväxlade sedan med Kamal och Saiful-Islam, besökte moskén i Köpenhamn några gånger om året och senare Göteborg då det blev säte för församlingen i Sverige. Med tiden fick hon en framträdande roll och blev dessutom ordförande i kvinnoförbundet *Lajna Imallah* med ansvar för Danmark, Tyskland och Sverige.¹⁶⁹

Länge utgjordes församlingen alltså huvudsakligen av konvertiter, men i och med att förföljelserna ökade i Pakistan ökade invandringen till Sverige därifrån. Successivt kom konvertiterna, som haft ledande roller och uppgifter i församlingen, att ersättas av medlemmar med rötter i Pakistan. Det ledde till förändringar i församlingsarbetet, och *Aktiv islam* ersattes av en tidskrift som hette *Rabwah* med texter på urdu.¹⁷⁰

Själv har Qanita Sadiqah gjort en stor insats för att få islamisk litteratur översatt till svenska. Hon har översatt en stor mängd böcker om islam och – främst – Koranen från en äldre engelsk tolkning. Hon har också skrivit texter och dikter om islam, främst för barn, som används inom samfundets verksamhet.

Verksamhet

AHMADIYYAFÖRSAMLINGEN I SKANDINAVIEN anordnade sitt första årsmöte i Stockholm mellan 5–7 augusti 1960 och då presenterades även en rapport över de första årens verksamhet i Skandinavien. I denna framgår att missionen hade deltagit i 8 debatter och medverkat i 3 intervjuer på radio och tv, och dessutom hade 150 artiklar som på olika sätt rörde missionen publicerats i de skandinaviska länderna. Utöver denna mediala uppmärksamhet skickade man ut ett månadsbrev till alla medlemmar och inte mindre än elva broschyrer om olika ämnen hade publicerats.¹⁷¹ Ahmadiyyasamfundet ville redan från början nå ut och kommunicera sin islam, de förstod tidigt också värdet av att medverka i olika media. Det är fortfarande utmärkande för samfundet som har en engagerad pr-ansvarig, och idag syns inte minst den Stockholmsbaserade imamen Kashif Virk ofta i media och olika publika sammanhang.

Ahmadiyyamissionärer i Sverige:

Sayyid Kamal Yusuf – 1959, 1970-73, 1975-79
 Muniruddin Ahmad – 1973-1980
 Hamid Karim – 1979-1982
 Mir Abdul Qadir – 1981-1986
 Bashiruddin Shams – tillfällig
 Muhammad Zakariyyah Khan – tillfällig
 Agha Yahya Khan – 2000-
 Rizwan Ahmad Afzal – 2009-
 Malik Tahir Hayat – 2012-
 Kashif Mahmood Virk – 2013-

Församlingar och antal 2017:

Malmö/Lund + omgivande
 städer, ca 350
 Sthlm ca 200
 Gbg ca 300
 Kalmar ca 30-40
 Luleå ca 60-70

Ahmadiyyasamfundet syns på bokmässan, på sociala medier, i paneler och debattforum och profilerar sig starkt mot våldsorienterade islamtolkningar eller grupperingar. Under devisen *Kärlek för alla, hat mot ingen* har de propagerat för mänskliga rättigheter, sekulära värden och fredsarbete,¹⁷² och i projektet *Stoppa krisen*¹⁷³ engagerar de sig mot vad de kallar muslimsk radikaliserings och extremism. Ahmadiyyasamfundet gör också en rad andra, ofta medialt uppmärksammade, verksamheter – de städar gator och torg på nyårsdagen, samlar in kläder och förnödenheter till behövande, ger blod, besöker äldre, öppnar soppkök...¹⁷⁴

Engagemanget för en sorts fredsmission går tillbaka ända till Ghulam Ahmad Mirza som menade att islam och dess grundtexter måste tolkas i sin kontext. På Muhammeds tid var muslimerna utsatta för förtryck och våld, varför en väpnad kamp (*jihad*) var legitim. Men under hans egen tid menade Mirza att muslimer främst var utsatta för diskursivt motstånd, i form av kristen mission och förtalskampanjer. Därför skulle *jihad* inte längre föras med svärd utan med pennan. Även i Sverige har ahmadiyyamuslimer gärna och ofta lyft fram hur deras islamtolkning står i fredens tjänst. Ett exempel finner vi i ett nummer av *Aktiv Islam*, som gavs ut med anledning av samfundets hundraårsjubileum 1989. I förordet skriver Kamal Yousuf:

Ahmadiyyarörelsen är en missionsinriktad, laglydig, opolitisk och fredsälskande muslimsk församling. Den tjänar islam med fredliga medel. Den motsätter sig kategoriskt våldsmetoder och håller sig till respektive lands lagar och respekterar dess styrelseskick, vare sig det består av muslimer eller icke-muslimer.¹⁷⁵

Våra islamiter offrar sextondel av lönen varje månad

Röstas med Erlander
"Han har lovat oss moské"

AV LARS ÖSTBERG

Om läkarna läste Koranen mera skulle de inte behöva bräcka så mycket om jungfrufördärl. Mohammed visade allt om sådana saker redan 600 år efter Kristus. Allahs profet visade också allt om atomer och deras klyvning. Inste heller var midnattssolen någon herlighet för denne vise arab.

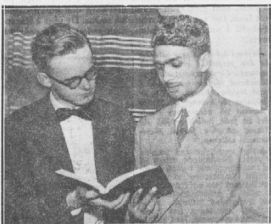
Det berättade den nyvordne muselmanen Osman. Eriksson

Vid ett islamiskt mönämte på konföret i Algerie i går eftermiddag. Eriksson är en ung student från Osterman och en av de fyra slockhörnare som vunnit för Allah och hans profet Mohammed.

Anledningen till att han gått över till den läran är så: — De ovan angivna. Han sammanfattar de så här:

— Islam har angossat sig mer efter lönen än kristendomen. Islam är mer positivt inställt till världsakapen. Ta bara exemplet med midnattssolen. Mohammed sa till okänt och tolade om ett land där det råder 4 månader dag och 8 månader natt. Då var det inte många arab-er som såg sig till skandevärdet. Fast de fruktade detta mystiska land för hur skulle det gå med fan-tan om dagen varade i 8 månader!

Koranen klar

Koranen finns översatt till engelska, tyska och holländska. Här studerar den ny utöde. Osman Eriksson från Stockholm och Kamal Yusuf från Pakistan, båda missionärer för Islam.

Eni Yusuf. Eldad studerades ko-geti oss löde som att få bygga en ranns över en kopp ätta turkiskt moské i Stockholm säger herr kaffe. Kamal Yusuf överstas till Eriksson. Vi hoppas därför den ut-ter över i löne.
— Missionen bedrivs huvudsakligen genom studier av litteratur. Koranen har översatt till engelska, tyska och holländska och kommer snart på svenska. Men det finns även annan litteratur av islamiska författare.

25-åring våldtog två flickor samma natt

GÖTEBORGS GUDS Två våldtäkter i en bostad på samma natt har den nu gripne 25-åringen i Göteborg rekliat. Att han i 3 månader lyckats hålla sig undan för heta lödnen polle beror på att en av de våldtagna, en 20-årig flicka från Göteborg, svadit att göra polisanmälan då hon visste att chauffören befann sig i Uppsala.

Heta lödnen polle har varit be-trodd i jaktens efter mannen som föbrat i år begrip den uppre-pårande våldtäkter vid sön Greta i Landvetter. Chauffören hade då erbjudit en ung göteborgsfröken aktsat hem men i stället löst ut till en sa-liggen plats där flickan våldtäkta-lades. Därefter hade chauffören kört henne till hennes bostad i Malmö. På grund av misbrakt och chockens har hon inte kunnat

Denne hade då sökt zepren en annan flicka som han varit gis och dansat med. Under förhöret hade berättade hon att mannen våldtagit henne samma natt. Detta hade skett i löden sedan han avslöjats henne aktsat hem efter en dansutställning. Med hänsyn till beaktningssakeren och värdagen som att chauffören befann sig i en nyttor och utlörens hettidagen, löste lödnen 20 år, svadit från att göra polisanmälan. Sedan polisen fått detta eridrande hade man chauffören fast för en våldtäkt och den fast då det sått att rekäna även den andra.

FRISÖRINNEBOKEN 39
Kostadsk 19

Med Aftonbladet o. S3
till NORGES fjäll och fjordar
— en önskersen till Snehögrens
Spektakelvärdigt med ob-färliga uppgifter för ge-nom S3 frändigt och Aftonbladet. Depsch-änder, tel. 41 41 66

Aftonbladet, 21 juli 1956.

Ahmadiyyasamfundet kan alltså sägas ha varit mycket synligt i relation till sin storlek. Det samma gäller i resten av Europa och USA där samfundet haft stor betydelse för att etablera islam i ett tidigt skede.¹⁷⁶ Delvis kan en sådan effektivitet sannolikt förklaras med samfundets organisatoriska struktur.

Ahmadiyyas organisation

SOM VI SÅG OVAN ORGANISERADE SIG Turk-Islam Föreningen just som en förening, och i nästkommande kapitel ska vi se hur en rad muslimska riks-organisationer vilka under sig samlar lokala organisationer tagit form efter svensk frikyrkostruktur. Ahmadiyyamuslimer i Sverige har organiserat sig på andra sätt, och följer den organisatoriska struktur som samfundet – eller kalifatet – etablerat globalt.¹⁷⁷ Kalifen är alla ahmadiyyamuslimers ledare, och väljs av en valkommitté (*majlis intikhab-e-khilafat*) som utgörs av cirka 500–800 ”tjänstemän” i det internationella ahmadiyyasamfundet.

Under kalifen finns två administrativa instanser, en exekutiv kommitté (*sadr anjuman ahmadiyya*) samt missionsinstansen (*anjuman tahrif-e-jadid*). Anjuman Ahmadiyya grundades redan 1906 av Mirza Ghulam Ahmad är huvudsakligen rörelsens administrativa råd, och leds av en exekutiv direktör (*nazir ala*), och utgörs av en rad departement (*nazarat*) som var och ett

ansvarar för ekonomi, utbildning, juridiska frågor et cetera. Varje departement leds av en direktör (*nazir*) och samtliga sådana har sina kontor i Qadian och Rabwah i Pakistan. *Tahrik-i-jedid* grundades av den andre kalifen 1934 och ansvarar för mission och moskébyggnad globalt. Sedan 1957 finns också *waqf-e-jedid* som ursprungligen ansvarade för religiös utbildning på landsbygden, samt för mission bland hinduer i Indien. Under den fjärde kalifens styre utvecklades verksamheten till att bli ett globalt missionsprojekt.

För undervisning och spridning ansvarar missionärer, liksom Kamal Yousuf, utbildade på specifika missionsskolor. Dessa stationeras sedan, periodvis, i olika länder där de har till uppgift att bedriva *dawa*, information och mission. För verksamheten i varje land ansvarar en *amir*. I Sverige har amiren sitt säte i Göteborg, och under sig har han en styrelse (*amilah*). Båda väljs på tre år och ordinerar av kalifen. Styrelsen utgörs av de olika departementen som ansvarar för olika frågor som utbildning, ekonomi, eller public relations vilka i sin tur har sina högre instanser i *anjuman*. Varje region i landet där det finns en ahmadiyyaförsamling har i sin tur en ordförande (*sadr*), som lyder under den nationella representanten. Ahmadiyyamuslimer runt om i världen delas också upp i grupper utifrån kön och ålder, enligt nedan:

Pojkar upp till 15 år ingår i en grupp som kallas *atfal* (*majlis atfal al-ahmadiyya*)

Män mellan 16 och 40 år samlas i *khuddam* (*majlis khuddam al-ahmadiyya*), vars president kallas *sadr majlis khuddam-ul-ahmadiyya*.

Män över 40 år ingår i *ansar* (*majlis ansarullah*) och deras president kallas *sadr majlis ansarullah*.

Flickor och kvinnor delas in i två grupper: *nasrat* (*al-ahmadiyya*) för flickor upp till 15 år, och *lajna* (*imaillah*) för flickor och kvinnor över 15 år. Deras president kallas *sadr* och även dessa ungdomsorganisationer har avdelningar som speglar dem på nationell och internationell nivå. Liksom många andra muslimska grupper gör ahmadiyya åtskillnad mellan manliga och kvinnliga sfärer, både i religionsutövningen och i det vardagliga. En manlig ahmadiyya från Arvika berättar exempelvis för mig att pojkar och flickor kan leka relativt fritt och jämbördigt med varandra upptill cirka sju års ålder, men sedan separeras de i olika sfärer. Samtidigt framhåller han att det är viktigt att både poj-

kar och flickor måste få utbildning och ska vara aktiva i samhället.¹⁷⁸ Kvinnor kan också få religiös utbildning och bli verksamma som lärda (*mu'allema*), men rollen som missionär är förbehållen männen.¹⁷⁹

Ahmadiyya kan alltså på sätt och vis förstås som en stor global medlemsorganisation, där medlemmarna har rätt att i alla fall indirekt delta i valen av kalif och styrelse. För att vara medlem betalar man en avgift som kallas *chanda am* och som utgör 1/16 av ens månadsinkomst. Man betalar också 1/120 av sin årsinkomst för att täcka kostnaderna för *jalsa salana*, det vill säga det årsmöte som ahmadiyya arrangerar i varje land. Utöver dessa avgifter betalar ahmadiyyamuslimer också den religiösa skatten *zakat* liksom andra muslimer.¹⁸⁰ Detta medför att ahmadiyya är en förhållandevis ekonomiskt stark religiös organisation, vilket också kan förklara att de har två stora moskéer i Sverige, trots sitt relativt blygsamma antal medlemmar.

Men ahmadiyya jama'at kan också förstås som ett tätt organiserat transnationellt nätverk, och liksom andra minoriteter finns en rad organisatoriska liksom sociala strukturer som syftar till att hålla samman gruppen. Ett exempel är att man huvudsakligen gifter sig inom gruppen, med andra ahmadiyyamuslimer. Under ett besök i församlingen i Stockholm noterades hur imamen efter fredagsbönen uppmanade alla som hade barn i giftasmogen ålder att rapportera in dessa till kontoret i London.¹⁸¹ Där matchas passande ungdomar ihop, inte sällan från olika länder och härigenom hålls gruppen samman, samtidigt som den växer och familjer runt om i världen knyts samman inom nätverket. Det kan därför också finnas ett starkt socialt tryck på personer inom gruppen, och att lämna den kan medföra socialt utanförskap. Församlingsmedlemmar understryker att medlemskap är absolut frivilligt, att det inte finns något tvång i religionen. Om någon inte dyker upp hör man av sig och frågar eller påminner om aktiviteterna, för att försäkra sig att den frånvarande mår bra och att allt står rätt till. Men sådan omtanke kan naturligtvis också upplevas som kontrollerande.

Sverige första ändamålsbyggda moské

KAMAL YOUSUF VAR EN FRAMTRÄDANDE och engagerad person som snabbt etablerade sig i Sverige och redan några få år efter det att han kommit hit växte planerna på att bygga en moské. I februari 1959 berättade *Dagens*

Svensk moské invigd

Den första moskén i Sverige finns i Göteborg. Den invigdes på fredagen av kalif Hadrat Mirza Nasir Ahmad från Pakistan som är ledare för islams missionerande verksamhet.

I Göteborg har det funnits en islamsk församling i 20 år, och den anses utgöra ett centrum för Skandinavien muhammedaner.

Det finns ingen minaret med böneutropare på Göteborgsmoskén. Men det finns högtalare — som emellertid mest kommer att vara tysta, tror imamen av Göteborg, Kamal Jousef.

Moskén har kostat en miljon kronor, som har samlats in i Skandinavien, England och USA. I Sverige finns det 600 muhammedaner och av dessa bor 500 i Göteborg.

(Namn och nytt, Göteborg)

Nasirmoskén i Göteborg. FOTO: AHMADIYYA JAMA'AT

Dagens Nyheter, 21 augusti 1976.

Nyheter att ”Stockholms 500 muhammedaner ska få en moské med lökkupol och minareter”.¹⁸² Hade Kamal Yousuf lyckats där Ali Zakerov gått bet? Med att övertyga Tage Erlander om att få bygga en moské i centrala Stockholm. Nej. Det skulle dröja nästan ytterligare tjugo år innan samfundet, och Sverige, fick sin första ändamålsbyggda moské. 1975 besökte kalifen Mirza Nasir Ahmad Sverige och under sitt besök lade han, den 27 september, grundstenen för den moské som skulle komma att bära hans namn, Nasirmoskén på Högsbohöjden i Göteborg. Dagen därpå anordnades ett möte mellan missionärer från de skandinaviska och andra europiska länderna på *Hôtel Scandinavia* i Göteborg. Kalifen höll ett högtidligt tal:

Detta är ett mycket glädjefullt och lyckligt ögonblick i våra liv, då Allah av sin nåd givit oss möjlighet att bygga den första moskén i Sverige, med syftet att upphöja storheten av Allahs namn. (Detta) för att vi ska kunna förkunna här att varje människa kan etablera en levande relation med Allah[...]Portarna till denna moské kommer för alltid vara öppna för de människor som tror på den Ende Guden, och de ska ha rätt att dyrka däri, oavsett vilken religion de tillhör.”¹⁸³

Moskén har sedan byggts om och byggts till i omgångar och rymmer idag två bönesalar, en samlingslokal och imambostad. Som mest kan 2 000 personer

Mahmoodmoskén i Malmö. FOTO: SIMON SORGENFREI

samlas där, vilket är nästan dubbelt så många som antalet ahmadiyyamuslimmer i Sverige. I Göteborg räknar församlingen cirka 300 individer. Såväl den ursprungliga moskén som ombyggnationen har bekostats av medlemmarna själv, utan bidrag från staten.¹⁸⁴

Ytterligare 40 år senare – 2016 – invigdes ännu en ahmadiyyamoské i Malmö vilken fick namnet Mahmoodmoskén, även då var kalifen – Mirza Masroor Ahmad – på besök och invigde moskén, träffade församlingsmedlemmar, journalister, politiker och en och annan islamforskare. Ahmadiyyamoskén i Malmö ligger i stadens östra utkanter, i Kvarnby mellan E6:an och E65:an. Det är en imponerande tegelbyggnad i tre plan som arkitektoniskt tycks flirta med Malmös gamla fabriksbyggnader. Här ryms både kvinno- och mansavdelning, kontorslokaler, bibliotek och gästlägenhet. I anslutning till moskén har man också byggt imambostad och en idrottsanläggning. Här kan 1200 personer samlas samtidigt. I Stockholm har samfundet ännu inte byggt någon moské, utan där är man än så länge hänvisade till en villa i Spånga.

Att ahmadiyyarörelsen, med sina cirka 1 000 medlemmar i Sverige, lyckats bygga två moskéer som tillsammans rymmer över 3 000 personer och dessutom finansierats genom gemensamma ekonomiska insatser blir en kraftdemonstration. Trots att det är litet har samfundet, genom sin organisation och sina pr-strategier, liksom genom den förväntan som finns på medlemmarna att engagera sig i samhället och integrera sig på arbetsmarknaden, tagit plats som en framträdande muslimsk församling i Sverige. Dessutom är ahmadiyyasamfundet den äldsta ännu verksamma muslimska församlingen i Sverige idag, med över 60 år på nacken.

Högtider

AHMADIYYAMUSLIMER FIRAR SAMMA högtider som andra sunnimuslimer, med de två id-festerna som de viktigaste. Utöver dessa firar de också en högtid som är unik för gruppen, *jalsa salana*, vilket betyder ”årlig samling”. Under högtiden samlas ahmadiyyamuslimer för att lyssna till predikan och tal av religiösa ledare och inbjudna gäster – samt genomföra de fem dagliga bönerna tillsammans. Under *jalsa* förnyar medlemmarna också sin trohetsed till rörelsen och kalifen. Det är också vanligt att man reser till London, där kalifen är bosatt, för *jalsa* och enligt uppgift anslöt deltagare från mer än nittio länder under de tre dagarnas firande 2017. Stockholmsimamen Kashif Virk ser *jalsa salana* som ett tillfälle då ahmadiyyamuslimer kan ”utveckla sin tro och kärleken till sina trosfränder.”¹⁸⁵

Situationen i Sverige

TROTS ATT AHMADIYYARÖRELSEN har en stabil organisation i Sverige, och att många av dess medlemmar är både ekonomiskt och socialt integrerade i samhället, står de också inför en rad utmaningar. Som framgick inledningsvis riskerar de att utsättas både för islamofobisk diskriminering, och för hot från andra muslimer. I Kiruna träffar jag Khalid, som arbetar där i veckorna men har sin familj i Luleå där en församling om 60, 70 individer vuxit fram de senaste tio åren. Han upplever det som svårt att komma in i det svenska samhället, framförallt i mindre städer. När vi träffas för att prata över en kopp kaffe på ett kafé strax utanför stadskärnan berättar han att det är första gången han sitter såhär, och pratar och fikar med en svensk trots att han bott i Sverige i ett tiotal år. Hans fru vill gärna att familjen ska flytta till Kanada där hon har släkt, men som Khalid ser det har han och hans familj – som kom som flyktingar från Iran kostat det svenska samhället närmare 600 000, och han kan inte lämna landet förrän han betalat motsvarande summa i skatt. Nu kör han taxi och färdtjänst cirka 90 timmar i veckan och hans plan är att under en femårsperiod såväl betala av vad han anser sig skyldig staten, lära sig perfekt svenska och utbilda sig till körskollärare.¹⁸⁶

Khalid målar upp en komplex bild av Sverige. Han upplever rasism och utanförskap, men också att situationen är bättre här än i Pakistan eller Iran – de två länder han flytt ifrån. Andra församlingsmedlemmar berättar också

att barn och ungdomar i församlingen kan känna otrygghet i skolan på grund av sin religionstillhörighet. Liksom andra ungdomar med muslimsk kulturell bakgrund kan de drabbas av fördomar, men de kan också drabbas just som ahmadiyya och vanligen vågar de inte berätta för sina klasskamrater att de är ahmadiyya av rädsla för att mobbas av muslimska klasskamrater. Föräldrarna litar heller inte på att skolan ska kunna ta tag i det problemet, utan försöker hellre lösa det genom att stärka ungdomarnas självkänsla genom samtal i moskén eller hemma.¹⁸⁷ Härigenom kan ungdomarnas identitet som ahmadiyyamuslimer sannolikt stärkas – att överge rörelsen och identiteten är svårt då det i hög grad innebär att ställa sig utanför familje-, släkt- och församlingsgemenskapen. Men unga ahmadiyyamuslimers oro och utsatthet i skolan är ett samhällsproblem att ta tag i och inte något att lämpa över på församlingarna. Liknande problem kan finnas gentemot elever med andra minoritetstillhörigheter och forskning visar att lärare upplever det svårt att gå in i dessa känsliga frågor. Detta är utmaningar flera samhällsinstanser behöver ta tag i.¹⁸⁸

Men generellt ger de församlingsmedlemmar jag talat med en positiv bild av livet i Sverige. Även om de kan möta både islamofobi som negativa attityder från andra muslimer, kan de här öppet praktisera sin religion. ”Vi kan inte kalla vår moské för moské i Pakistan,” säger en informant i Malmö, ”men här kan vi skriva Mahmoodmoskén på vägen. Stort.”¹⁸⁹

Religion, migration, integration

TURK-ISLAM FÖRENINGEN I SVERIGE för Religion och Kultur liksom ahmadiyyasamfundet är de första muslimska organisationerna i Sverige. Båda växte fram som resultat av migration delvis kopplad till internationella konflikter, och för båda grupperna kom svenska konvertiter att spela roll. Materialet visar också att det fanns kontakter och överlappningar mellan de två grupperna, huvudsakligen genom konvertiterna Björn Ismail Ericsson och Gunnar Saiful Islam Eriksson. Dessa och andra likheter till trots uppvisar dessa två samfund två mycket olika utvecklingslinjer.

Turk-Islam Föreningen börjar som en nästan etniskt homogen sammanlutning där man samlas inte bara kring islamiska högtider, utan även kring språk och kulturbruk. Föreningen och dess medlemmar var inte mission-

rande, tvärtom reserverade de sig mot att låta sökare som Gunnar Eriksson konvertera då han varken var tatar eller turk. Att Björn Ismail Ericsson blev en del av gruppen berodde sannolikt dels på att han redan hade konverterat då han sökte upp dem, och på att de lärt av ”misstaget” av sin tidigare exkluderande hållning. Kanske spelade det också roll att Ismail Ericsson hade en arabisk far och inte var ”helsvensk och rödhårig” som Gunnar Eriksson. Trots denna restriktiva hållning kom rörelsen att förändras, i och med ett växande medlemsantal till följd av en större invandring främst från Turkiet, Jugoslavien och Nordafrika¹⁹⁰ men även från andra länder med muslimsk majoritetsbefolkning. Redan under 1960-talet utvecklades den från en tata-riskt dominerad till en mångetnisk församling där tatarerna först hamnade i minoritet för att sedan nästan försvinna helt. En eller två generationer senare har många ättlingar till föreningens medlemmar assimilerats in i svensk majoritetskultur.

Efter att ha fått nobben av Turk-Islam Föreningen gick Gunnar Eriksson istället till ahmadiyyasamfundet och konverterade i och med ett möte med dess kalif i London i mitten av 1950-talet. Kort därefter sändes missionären Kamal Yousuf till Sverige och det svenska samfundet byggs upp kring de två, genom en liten men växande skara konvertiter som lockats av ahmadiyya-missionen. I församlingen hade man initialt alltså inte språk och kulturbruk gemensamt, utan endast islam. Men detta förändras i och med att antalet ahmadiyyamuslimer ökar i Sverige, som ett resultat av diskriminering och förföljelse i Pakistan. Utvecklingen blir därför motsatt till Turk-Islam Föreningens. De konvertiter som tidigare haft framträdande roller röstas bort och ersätts av migranter från Pakistan och över tid blir samfundet allt mer etniskt homogent. Från 1970-talet och framåt, snarare än på 1950- eller 1960-talet, blir ahmadiyyalokalerna miljöer att prata urdu i och träffa andra med liknande migrant- och kulturbakgrund. Det faktum att ahmadiyya inte erkänns av den stora majoriteten muslimer medför att de inte riskerar att tas över inifrån, samtidigt som det yttre trycket sannolikt medför att den inre sammanhållningen stärks.

En jämförelse av de båda grupperna kan också illustrera komplexiteten i begreppet integration, och hur vi har mycket att vinna på att bryta ned begreppet, exempelvis i kategorierna kulturell, ekonomisk och social integration vilket jag laborerat med ovan. Socialt och ekonomiskt tycks de båda

grupperna vara väl integrerade i Sverige redan tidigt, i betydelsen att samfundens medlemmar har arbete, bostad och fungerande ekonomi. Men medan tatarerna även kulturellt integrerats till den grad att de närmast assimilerats in i svensk majoritetskultur, har ahmadiyyamuslimerna i hög grad behållit sin kulturella särart. Vad kan det bero på? Troligtvis spelade det faktum in att de europeiska tatarerna redan i sin framtoning lättare smälte in i det svenska samhället, medan de pakistanska ahmadiyyamuslimerna stack ut. Ahmadiyyasamfundets socioteologiska särart måste likaså tas i beaktande. Men kanske har också den övergripande migrationspolitiken spelat roll? Gruppen tatarer anlände och var organisatoriskt verksam under en period när Sverige hade en starkt assimilationspolitisk linje. Zakerov och Soukkan dog båda ungefär samtidigt som regeringen lade om mot en mångkulturell integrationspolitik. Det är huvudsakligen efter det skiftet ahmadiyyasamfundet vuxit genom en ökad invandring från Pakistan, invandrare som på grund av samma integrationspolitik alltså haft lättare att behålla språk och traditioner från Pakistan.

Sannolikt är det så att inte en faktor kan förklara sådana skillnader, utan grupperna illustrerar den komplexitet vi möter i frågor som rör religion, migration och integration. Kapitlet visar också hur etnicitet och kulturell härkomst kan spela större social roll än religion för analysen och förståelsen av religiösa samfund och gemenskaper och deras interaktion med majoritetssamhället. Som vi ska se i nästkommande kapitel, vilket behandlar framväxten av några av de största och mest inflytelserika muslimska riksorganisationerna, är olika uttryck för just etnifiering ett av de mest framträdande mönstren.

5. Oordning och reda – riksförbunden tar form

EFTERKRIGSTIDENS INVANDRING medförde stora demografiska förändringar i Sverige. Medan resten av Europa låg i ruiner hade Sverige hållit sig utanför andra världskriget och kunde satsa på industriell utveckling. Tillväxten var så stor att arbetskraften inte räckte till, och man beslutade att leta arbetskraft utomlands. 1946 tillsattes *Beredningen för utländsk arbetskraft* som hade till uppgift att rekrytera utomnordiska arbetare och två år senare bildades *Arbetsmarknadsstyrelsen* (AMS) med uppgift att både rekrytera och ta emot arbetskraftsinvandrare vilka initialt ”importerades” från främst nordiska grannländer, samt från Italien, Österrike och Ungern och med tiden från Turkiet, Grekland, Jugoslavien och andra länder. AMS inrättade under en period rekryteringskontor på plats i de aktuella länderna, för att under kontrollerade former kunna locka arbetare till svenska industrier.¹ Mellan 1950 och 1970 flyttade 625 000 personer till Sverige för att arbeta. Huvudsakligen från de nordiska grannländerna men även från Sydeuropa, Balkan och Turkiet. Av dessa stannade fler än hälften kvar,² och några av dem var muslimer. Som vi sett ökade, enligt uppskattningar, antalet etniska eller kulturella muslimer i Sverige från cirka 500 individer 1959 till omkring 9000 tjugo år senare.³

Fram till mitten av 1960-talet var den utomnordiska invandringen i regel fri, då det fanns stort behov av arbetskraft inom industrin liksom inom service-sektorn. Majoriteten av de utomnordiska invandrarna var unga män som inte hade för avsikt att bli kvar i Sverige, utan föreställde sig att de under en begränsad period skulle arbeta ihop en större summa pengar som skulle göra deras och familjernas liv bättre i hemlandet. Men många upplevde att livet och villkoren i det nya landet var så bra att de blev kvar, blev svenska medborgare och bildade familj. Günay Haglund berättar hur hennes pappa vär-

vades som arbetskraft från Kulu i Turkiet 1966 och kom att arbeta som kock på Fridhemsplan i Stockholm, medan familjen var kvar i hembyn. En gång i månaden kom ett brev och en summa pengar. ”Mamma var analfabet, så jag fick läsa breven för henne. Jag läste brevet två tre gånger om dagen, hela månaden, tills nästa brev kom.”⁴ Men så en dag 1973 kom pappan hem till Kulu i lånad bil, och tog med sig fru och barn till Sverige där de sedan blivit kvar.⁵ Årtalet är nästan symboliskt. Efter en period av kraftig ekonomisk nedgång satte Sverige i princip stopp för arbetskraftinvandringen 1972, och från 1973 och framåt har istället anhörig- och flyktinginvandring kommit i förgrunden.⁶ Liksom Güneys pappa bestämde sig allt fler för att stanna i Sverige, och i många fall tog de också hit sina familjer.

Liksom fallet var med tatarerna i föregående avsnitt, upplevde många av de muslimska migranter som blev kvar ett behov av olika religiösa institutioner. Lokaler att be i, liksom att fira de viktiga högtiderna i tillsammans med sina landsmän. När de fick barn oroadde sig många för att hemlandets traditioner och religion skulle gå förlorade och efterfrågade därför strukturer för traditionsförmedling, för hemspråksundervisning och möjligheter till undervisning i islam. När de blev äldre väcktes behovet att kunna få en muslimsk begravning i Sverige – det var ju här, och inte i det gamla hemlandet, som barnen skulle besöka gravarna. Så sett blir framväxten av muslimska begravningsplatser ett mått på att islam tar plats som en svensk religion, att allt fler muslimer ser Sverige som sitt och sina efterlevandes hemland.⁷

Samtidigt skedde en annan omsvängning i svensk migrationspolitik. Från att tidigare ha arbetat utifrån en assimilationslinje skiftade Sverige till en mångkulturell integrationspolitik 1975. ”Jämlikhet, valfrihet och samverkan” sattes som motto för den nya politiken. Invandrare och invandrargrupper skulle själva i högre grad få avgöra i vilken grad de ville omhulda ”svensk” kultur, eller odla hemlandets kulturella traditioner i det nya landet.⁸ Där och då kunde beslutet i någon mening anses rimligt, skriver religionsvetaren Eli Göndör, eftersom Sverige då hade små invandrargrupper vars anspråk eller förväntningar på den svenska staten eller det svenska samhället var blygsamma.⁹ Men redan mindre än ett decennium senare mötte denna pluralistiska integrationspolitik kritik,¹⁰ och sedan dess råder allt annat än enighet om hur svensk integrationspolitik ska utformas. Det medför att begreppet ”integration” blir ytterst komplext. Kulturell integration (assimilation) innebär inte

självklart att individer eller grupper är socialt eller ekonomiskt integrerade, och vice versa. Beteckningen ”muslimer i Sverige” är ett bra exempel på detta, och under paraplybeteckningen ryms grupper med vitt skilda etnisk-kulturella bakgrunder, liksom olika förhållningssätt till religion.

Många av de arbetskraftsinvandrare som kom till Sverige från muslimska majoritetsländer under dessa år kom från rurala områden, hade lantbrukarbakgrund, och saknade såväl religiös som annan högre utbildning. Många var också sekulariserade, och inte sällan medlemmar i olika socialistiska partier i hemländerna. För många av dem kom inte religion att få någon större betydelse i Sverige. Kanske fortsatte de att fira större högtider, utföra religiösa riter vid livets stora skiften. Andra assimilerades in i svensk kultur. I december 2017 intervjuade jag flera ättlingar till tidiga migranter, i julpyntade bostäder. De gav fortfarande uttryck för muslimsk identitet, muslimska identiteter som för dem inte krockade med svenska jultraditioner.

Men för vissa blev religionen fortsatt viktig, kanske viktigare. Migration innebär att lämna det hemtama för något nytt, vilket föder såväl känslor av osäkerhet och rotlöshet som existentiella funderingar. Då kan religiösa riter, traditioner och gudstro fungera som lugnande, stabiliserande, tröstande.¹¹ Föreningslokaler och moskéer blir inte bara platser där man kan söka religiösa svar på dessa utmaningar, utan också viktiga sociala mötesplatser. Moskén kan bli en plats att luta sig tillbaka, känna sig som hemma, höra hemspråk och tala med andra med samma erfarenhet. För en stund vara normal, inte sticka ut.¹²

Andra har pekat på hur migranter kan medvetandegöras om sin religion, att de får syn på den, på ett annat sätt när de rotar sig i ett nytt land. Det som var vardag i hemlandet – att vara ledig för att fira högtider eller att gå till moskén – är inte lika lätt, eller ses kanske som avvikande i det nya landet. Folk har frågor – ”varför gör ni så? Varför tror ni så?” – om saker man kanske inte tänkt på tidigare, men nu tvingas reflektera över.¹³ Vare sig man vill eller inte tenderar religionen att få större betydelse, eller bli mer synlig, under sådana omständigheter. Inte minst är det alltså vanligt att behovet av religiösa strukturer blir tydligt vid livsomvälvande händelser i det nya landet. När ett par gifter sig liksom när barn föds ska vissa riter genomföras, när någon dör behövs såväl rituella experter som speciella begravningsplatser. Detta har vi sett i materialet ovan, när Karl XII:s långivare kom till Karlshamn år 1717 liksom när tata-

terna etablerar sig i Stockholm tvåhundra år senare. Under senare halvan av 1900-talet ökar dessa behov, runt om i landet, i och med att fler invandrat till fler platser. Nu grundas en växande rad islamiska föreningar som på olika sätt försöker tillhandahålla vad muslimska invandrare efterfrågar.

Bejzat Becirov och den första riksorganisationen

ETT KONKRET EXEMPEL PÅ OVANSTÅENDE abstrakta teckning av den eller de roller religion kan spela under en migrationsprocess finner vi i Bejzat Becirov (f. 1938), vars arbete fått stor betydelse för islam och muslimer i Sverige i modern tid. Han kom till Malmö från Makedonien 1962 och började redan två, tre år senare att engagera sig för en mer organiserad muslimsk församlingsverksamhet i staden.¹⁴ Då, berättar han, var kontakterna mellan muslimer i Malmö och svenska myndigheter kyliga från båda håll. De muslimska invandrarna hade generellt inga planer på att bli kvar i Sverige och de svenska myndigheterna tänkte heller inte att de skulle stanna varför ingendera parten ansåg att det fanns behov av ett organiserat församlingsarbete.

Men så hände något. 1968 dog några av Malmös muslimer. Det blev en väckarklocka för många som inte funderat över hur de skulle gå tillväga vid dödsfall i det nya landet. Som församlingsledare tog Becirov kontakt med Kyrkogårdsnämnden som visade sig ovetande om att det överhuvudtaget levde muslimer i Malmö och inte heller hade kunskap om muslimskt begravningskick. De föreslog att kropparna skulle kremeras och askan spridas på kyrkogården. Kremering har inte praktiserats av muslimer och de flesta anser det förbjudet enligt religionen. Bejzat kämpade med frågan ända till 1974, då Malmös muslimer till slut fick en begravningsplats.

Parallellt med begravningsfrågan oroade sig Bejzat Becirov och församlingsmedlemmarna för att de barn och ungdomar som nu växte upp som muslimer i Malmö inte skulle kunna leva i enlighet med muslimska traditioner. Redan på 1960-talet förde församlingen dialog med skolorna om speciell diet för muslimska elever, men först 1971 löste sig frågan. ”De muslimska eleverna hade länge tvingats äta skolmat som innehöll fläskkött. En del äldre barn skolkade från skolan och de yngre försökte tvinga ner maten,” berättar Becirov. De diskuterade också ett samarbete kring religionskunskapsundervisningen – eller främst att de muslimska eleverna skulle slippa den och

Landets första moské byggs nära Jägersro

MALMÖ (SvD). Landets 40 000 muslimer får nu sin första religiösa plattform. En moské med böneton och kupol men också med skola, restaurang, matbutiker, studie-lokaler skall byggas några stenkast från Jägersro och från Västra Skrävlinges 1500-talskyrka.

— Min dröm, säger en av männen bakom projektet, 42-åriga Bejzat Becirov, är att även Stockholm och Göteborg får moskéer. Jag tror det går att förverkliga inom en tiårsperiod.

Bejzat Becirov invandrade till Sverige från Jugoslavien 1962 och var den som 1983 tog initiativ till bildandet av Förenade islamiska församlingen i Sverige.

Kyrkligt motstånd

Det finns 8 000 muslimer i Malmö med omnejd. 2 000 av dessa bor i stadsdelen Rosen-

Bejzat Becirov grundade den Förenade islamiska församlingen i Sverige. Han är också pådrivare i mosképrojektet. Nära granne blir en svensk kyrka varifrån protester kommit mot planerna.

Svenska Dagbladet, 14 oktober 1979. Vid denna tidpunkt hade ahmadiyya redan byggt sin moské i Göteborg.

endast lära sig om islam. Församlingen fick sin vilja igenom och 1974 ”blev de muslimska barnen befriade från svensk religionsundervisning av Kungl Maj:t”. Sedan kunde barn i religiösa minoriteter, exempelvis muslimer eller Jehovas vittnen, om föräldrarna så krävde, befrias från den allmänna religionskunskapsundervisningen. Detta gällde fram till 1996.¹⁵

Men Becirov engagerade sig inte endast i de unga och de döda. 1971 började han leta efter en tomtplats i Malmö för att bygga en moské eller ett muslimskt kulturcentrum. Detta visade sig, som i de festa fall när moskéer har planerats i Sverige,¹⁶ bli en långdragen affär. Först den 14 oktober 1979 poseerade en stolt Bejzat Becirov i *Svenska Dagbladet* framför det tomma fält vid Jägersro där moskén kom att byggas.

Becirov beskriver det som att han fick arbeta ensam och i motvind. De stora kostnader arbetet medförde togs ur egen ficka. Han hade gjort vissa försök att knyta till sig en grupp som kunde dela på arbetsbördan, men detta hade av olika anledningar inte fungerat. 1973 gjorde han i alla fall ett nytt försök och flera verkade positiva. Genom gediget förarbete, och viss slughet, lyckades han sätta samman en samarbetsgrupp:

Jag nämnde vid tillfället inte någonting om de svårigheter jag hade med att betala alla kostnader för församlingens räkning. Jag visste nämligen att om jag nämnde något om pengar, då skulle intresset att hjälpa till förmodligen minska...¹⁷

Från Becirovs redogörelse är det tydligt att den muslimska gruppen inte var ekonomiskt stark. Det är den fortfarande inte.¹⁸ Huvudsakligen utgjordes den då av arbetskraftsinvandrare som tog enklare arbeten på Malmös industrier. Becirov skriver själv att de flesta var unga familjer med många barn, och att många hade skulder i hemlandet för kostnader i samband med migrationen. Få verkar också haft Becirovs engagemang. Samtidigt ville man gärna ta del av vad en församling eller religiös institution kunde erbjuda. Så ser det ut i de flesta sammanhang, och så har det fortsatt sett ut bland Sveriges muslimer. En liten grupp – kanske med erfarenhet från församlings- eller politiskt arbete i hemlandet – har varit drivande i arbetet att starta upp muslimska förbund och organisationer. Idag kan den utsatthet det innebär att kliva fram som ordförande eller talesperson för en muslimsk organisation också medföra att många tvekar inför uppdraget.¹⁹

Malmö var naturligtvis inte den enda staden som hade engagerade och organiserade muslimer vid den här tiden, utan lokala muslimska samfund hade vuxit fram på en rad platser runt om i landet – i Stockholm och Göteborg, naturligtvis, men även i exempelvis Mariestad, Eskilstuna, Västerås, Jönköping och i Trollhättan.²⁰ Många av dem fick hjälp att organisera sig i enlighet med de stödformer för invandrarorganisationer och minoritetssamfund som fanns tillgängliga. Frikyrkornas samarbetsråd hade redan 1949 blivit statens samarbetspartner i frågor om stöd till mindre trossamfund, ett uppdrag som fick större aktualitet efter det att den nya religionsfrihetslagstiftningen togs i bruk 1952. Det medförde att islam i Sverige organiserats efter en frikyrkomodell, med riksorganisationer och lokala underavdelningar.²¹ Som ett resultat av den ökade muslimska verksamheten bildade Becirov, på inrådan av Sveriges Frikyrkoråds samarbetsnämnd (från 1980 Samarbetsnämnden för statsbidrag till trossamfund, idag Myndigheten för stöd till trossamfund, SST), landets första muslimska riksorganisation 1974. Från budgetåret 1976–77 beviljades de statligt stöd.²²

I en intervju med islamologen Rickard Lagervall berättar Bejzat Becirov

att en dotter till en av tatarerna var hans sekreterare vid denna tid.²³ Det var naturligtvis ingen annan än Didar Samaletdin! Men hon känner inte igen sig i rollen som Becirovs sekreterare. Enligt henne var det dessutom hon som, under ett möte i Malmö, skapade namnet och akronymen på landets första muslimska riksorganisation: ”Det var viktigt att ha ett namn som kunde uttalas i förkortning, så jag satt och kluddade fram och tillbaka på en papperslapp, och så kom jag på det, Förenade Islamiska Församlingar i Sverige, FIFS.”²⁴

Landets första muslimska riksorganisation - FIFS

GENOM EN RIKSORGANISATION kunde man samla så många som möjligt av landets muslimska föreningar, och därigenom söka statliga bidrag till föreningarna. Enligt FIFS stadgar från 1982 är organisationens arabiska namn *Rabita al-jamiat al-islamiat fi al-suwid* och på engelska *United Islamic Communities in Sweden*. FIFS beskriver sig som en ideell, religiös och demokratisk organisation och i stadgarna fastslås att FIFS inte äger någon rätt att fatta några beslut som går emot Koranen och sunna och definierar sig som en partipolitisk obunden organisation öppen för alla Sveriges muslimer. Som muslim, heter det vidare, räknas den som ”offentligt bekänner Islamiska trons tvåvittnesbörd... tror på slutgiltigheten av Muhammads, Allahs frid och nåd vare med Honom, profetskap. Vidare godtar denne det Gudomliga Budskapet, Al Qur’an al-Karim, mottaget av Muhammad, Allahs nåd vare med Honom, i dess helhet tillsammans med Profetens lära, As-Sunnah... oavsett om denne är kapabel att utöva Qur’an och Sunnahs bud offentligt eller privat.” En ”svensk muslim” heter det vidare, är ”den muslim som är ’kyrkbokförd’ i Sverige.”²⁵

Detta är intressanta skrivelser som i varianter återkommer i flera, men inte alla, senare riksorganisationer. Som muslim räknas alltså den som bekänner sig till tron på Muhammed som den siste profeten och som etiskt rättesnöre, samt erkänner Koranen som uppenbarad text. I formuleringen utesluter man indirekt ahmadiyya – där majoriteten tror på Mirza Ghulam Ahmad som profet – samtidigt som man inkluderar både shia och sunnimuslimer utan att ställa några krav på att medlemmar är praktiserande. ”Koranen” och ”Muhammed” har ett positivt symbolvärde för alla muslimer, genom att skriva fram dessa utan att närmare specificera vad det innebär att ha Muhammed

som rättesnöre eller tro på Koranen som uppenbarad text skapar man en inklusiv, men samtidigt avgränsande skrivelse. Som specifikt svensk muslim räknas alltså, lite lustigt kanske, de muslimer som är kyrkbokförda i Sverige. Det är en rent byråkratisk definition. Det rimmar med det uttryckta syftet att verka för den muslimska gemenskapen, *ummah*, och dess ”religiösa, kulturella och politiska enhet i Sverige.” Som vidare målsättningar nämns att organisationen ska arbeta för att hjälpa svenska muslimer att ”främja, bevara, skydda och förstärka [sin] islamiska identitet” och ha möjlighet att leva i enlighet med sin tro i Sverige. FIFS ska också verka för att sprida islam genom *dawa* vilket kan syfta till missionsverksamhet, eller endast till att genom eget exempel visa på islams fördelar. I linje med dessa ambitioner vill man också ”ge alla muslimska barn i Sverige en grundlig och fast utbildning i Islams tro, lära, historia och kultur, samt att informera om Islams Lära i Sverige.”²⁶ I en formulering som kan framstå som konfrontativ, men som sannolikt beror på osäker språkkänsla, framhålls att man ska ”bemöta och återgälda all polemik mot Islam, liksom förvrängningar eller förvanskningar av den muslimska kulturen och levnadssättet.”²⁷

FIFS grundas alltså på inrådan av Frikyrkornas samarbetsråd och blir statsbidragsberättigade året efter omläggningen från en politik syftande till assimilation till en politik enligt vilken invandrargrupper själva fick avgöra i vilken utsträckning de ville integreras kulturellt, och som gav rätt att odla hemlandets kulturella traditioner i det nya landet. FIFS målsättning, att verka för att muslimer i Sverige ska kunna bevara och stärka sin muslimska identitet, kan alltså sägas ligga i linje med och vara uppmuntrad av då rådande integrationspolitik.

En av de personer som, bredvid Didar Samaletdin, överbryggade Islamförsamlingens och FIFS verksamheter är Mustafa Kharraki. Han kom från Marocko till Sverige i slutet av 1970-talet och besökte då Islamföreningens moskélokal i Alvik, vilken var den enda han kände till. Första gången han kom dit var i samband med fredagsbönen någon gång 1978. ”Det var en stor upplevelse för mig, första fredagsbönen i Stockholm och första kontakten med muslimska gemenskapen i Sverige.”²⁸ Kharraki engagerade sig lokalt i föreningen Islamiska Förbundet i Stockholm, men blev tidigt verksam i FIFS, vilket han i någon mån varit sedan dess. Genom FIFS kunde de lokala föreningarna få bidrag vilket stärkte deras verksamhet.

* Hundar biter mer ill människor än i Åker passivt i fyrtiotalstidningen.

* En av flera på Högbergsgatan. Nya muslimer från id all.

* Åkerman och före tagaren. Den gamla kyrkbyggnaden, som nu är moské, kommer att stå kvar till 2000.

Vi i dag bor det mellan tio och femton tusen muslimer i Stockholms De femta Högbergsvägen, Sönderströms, Uppländs Väsbys och Handens. Den sjuåriga gruppen är turkar, andra stora grupper kommer från arabvärlden och Iran. I Stockholm är de organiserade i fyra större islamiska föreningar: på Torstgatan, Apollergatan, Solmitärgatan och Högbergsgatan.

På Sanna Mattias Berg har tillsammans med fotografen Jan Håkan Dahbström blivit id all-till, den mest som avslutar föreständamets ramadan, hos muslimerna på Högbergsgatan.

Ramadan över för stans muslimer

AV HANNA BERG

Islamiska föreningsrådet i Stockholm (IF) har idag en stor ramadan i Stockholm. Den har varit en viktig del av den muslimska kulturskolan i Stockholm. Den har varit en viktig del av den muslimska kulturskolan i Stockholm. Den har varit en viktig del av den muslimska kulturskolan i Stockholm.

Ramadanens gång

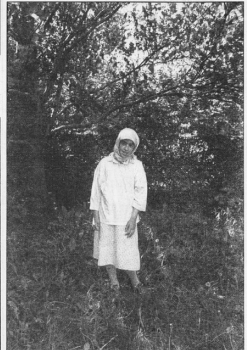
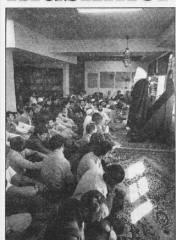
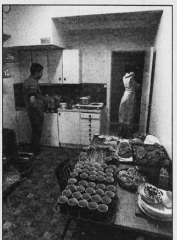
Ramadanens gång har varit en viktig del av den muslimska kulturskolan i Stockholm. Den har varit en viktig del av den muslimska kulturskolan i Stockholm. Den har varit en viktig del av den muslimska kulturskolan i Stockholm.

En hel vecka

En hel vecka har varit en viktig del av den muslimska kulturskolan i Stockholm. Den har varit en viktig del av den muslimska kulturskolan i Stockholm. Den har varit en viktig del av den muslimska kulturskolan i Stockholm.

En hel vecka

En hel vecka har varit en viktig del av den muslimska kulturskolan i Stockholm. Den har varit en viktig del av den muslimska kulturskolan i Stockholm. Den har varit en viktig del av den muslimska kulturskolan i Stockholm.

Socialt förhållande

Socialt förhållande har varit en viktig del av den muslimska kulturskolan i Stockholm. Den har varit en viktig del av den muslimska kulturskolan i Stockholm. Den har varit en viktig del av den muslimska kulturskolan i Stockholm.

En hel vecka

En hel vecka har varit en viktig del av den muslimska kulturskolan i Stockholm. Den har varit en viktig del av den muslimska kulturskolan i Stockholm. Den har varit en viktig del av den muslimska kulturskolan i Stockholm.

En hel vecka

En hel vecka har varit en viktig del av den muslimska kulturskolan i Stockholm. Den har varit en viktig del av den muslimska kulturskolan i Stockholm. Den har varit en viktig del av den muslimska kulturskolan i Stockholm.

En hel vecka

En hel vecka har varit en viktig del av den muslimska kulturskolan i Stockholm. Den har varit en viktig del av den muslimska kulturskolan i Stockholm. Den har varit en viktig del av den muslimska kulturskolan i Stockholm.

Dagens Nyheter, 5 juli 1985.

Vi var väldigt unga, vi hade entusiasm och ville göra saker och ting. Det var det här med "jag är muslim" och jag måste göra nånting för att få behålla min identitet. Samtidigt tänkte vi på barnen och ungdomarna, vi hade sommarläger och saker. Den religiösa biten vägde tungt, men samtidigt ville vi ha nånting utöver den religiösa biten, ha gemenskap, träffas... Vissa ville stanna, andra ville åka hem. Men de flesta kom att stanna i alla fall. "Jag lever här och jag ska göra allt vad jag kan för att inte bli isolerad, utan jag ska vara en del av det här samhället." Det var en positiv känsla bland de aktiva medlemmarna, att studera, få arbete, många har etablerat sig bra i svenska samhället. Även på arbetsplatserna. Jag har inte haft problem med att umgås med arbetskamraterna, gå ut och fika, äta lunch. Många har lyckats integrera sig i Sverige.²⁹

Kharraki betonar både vikten av att som invandrare få behålla sin muslimska identitet och vara del av en stark gemenskap, och att inte isolera sig i en sådan identitet och gemenskap utan bli en del av det svenska samhället inte minst genom studier och arbete. Härigenom kan Kharraki berättelse ses som en illustration av vinsterna av ett segmenterat och mer komplext integrationsbegrepp, som tar i beaktande att en person samtidigt kan vara exempelvis socialt eller ekonomiskt integrerad, men mindre kulturellt integrerad (i betydelsen att hen inte assimilerats in i svensk kultur och svenska traditioner).

Trots FIFS:s ambitioner att representera en bredd av olika muslimska föreningar och församlingar, både sunnitiska och shiitiska, uppstod tidigt meningsskiljaktigheter kring hur de statliga medlen skulle fördelas och främst opponerade sig vissa medlemsorganisationer över att mindre föreningar fick lika mycket pengar som storstadsförsamlingarna. Det framgår tydligt av de olika skrivelser som gjordes till Sveriges Frikyrkoråd under slutet av 1970-talet att det fanns en rad olika konfliktlinjer och det är inte alltid lätt att utifrån denna korrespondens avgöra om det är personliga, ekonomiska eller ideologiska oenigheter som ligger bakom tvisterna. Tidigt tycks också enskilda medlemsorganisationer organiserat sig mer eller mindre som etniska sammanslutningar, vilket ledde till protester från individer som inte kände sig välkomna.³⁰ Motsättningarna blev snabbt så svåra att FIFS splittrades redan i början av 1980-talet vilket ledde till att ytterligare muslimska riksorganisationer bildades. Först Sveriges Muslimska Förbund (SMuF/SMF) 1982 och sedan IKUS (Islamiska Kuturcenterunionen) 1984. I en skrivelse från Samarbetsnämnden för statsbidrag till trossamfund (SST), daterad 31 mars 1987, redogörs för dessa splittringar och situationen i mitten av 1980-talet:

Det ursprungliga FIFS delades redan 1982 (?) i två organisationer: FIFS och Sveriges Muslimska Förbund. Sveriges Muslimska Förbund har bestått och stabiliserats som organisation för en grupp i huvudsak turkisktalande församlingar.

Nästa delning ägde rum 1984, då Islamiska centerunionen (ICUS) bildades av en grupp församlingar inom FIFS. Under den första tiden rådde osäkerhet om vilka församlingar/centra som tillhörde centerunionen men med tiden har ICUS' situation klarlagts. Flera nya församlingar har också tillkommit som medlemmar.

Under 1986 har sedan den återstående delen av FIFS drabbats av ytterligare

motsättningar, som i praktiken delat organisationen i två klart avgränsade grupper av församlingar, även om delningen ännu ej lett till ny organisationsbildning.³¹

Konflikterna ledde inte bara till att nya riksorganisationer bildades, utan även till att Beizat Becirov lämnade FIFS och startade eget, genom att grunda stiftelsen Islamic Center i Malmö.

I en intervju med Rickard Lagervall säger Becirov att han lämnade FIFS i samband med moskébygget i Malmö. Moskén, som invigdes 1984, kostade åtta miljoner kronor och finansierades till stor del av den saudiska stiftelsen Islamiska världsförbundet, *Rabita al-'alam al-islami* eller *Muslim World League* (MWL) som det heter på engelska, men även av den libyska stiftelsen *Islamic World Call Society*.³² Islamiska världsförbundet är en omdiskuterad organisation vars ideologiska inriktning beskrivits som en blandning mellan saudisk wahhabism och Muslimska brödraskapets islamism (dessa är strömningar som ska diskuteras i kommande kapitel). Förbundet grundades som en icke-statlig organisation i Saudiarabien 1962, men forskare menar att förbundet inte står fritt från staten utan i själva verket fungerat som ett organ för en saudisk, religiös utrikespolitik vilken syftar till att sprida saudisk islamtolkning i världen.³³ Islamic Center har sedan haft ett nära samarbete med det saudiska förbundet och menat sig vara dess representant i Sverige. I en skrivelse från Becirov till Justitiedepartementet 1988 heter det till exempel att Islamic Center representerar Islamiska världsförbundet i Sverige och står under dess ”överinseende och beskydd”.³⁴ Förbundet bidrog med ytterligare finansiellt stöd 1993, då Islamic Center hotades av konkurs, och tilldelades då också två platser i styrelsen. Men samtidigt vägrade Islamic Center att acceptera en imam som stiftelsen skickade till Malmö samma år. Det, menar islamologerna Rickard Lagervall och Leif Stenberg, är ett exempel på en balans mellan finansiering utifrån och självständighet som Islamic Center kämpat med att upprätthålla sedan grundandet.³⁵

Bejirov och många av de drivande i riksorganisationerna var och är sunnimuslimer. Men som framgått samlade FIFS, liksom senare SMF, både shia- och sunnimuslimer. Den första shiitiska församlingen etablerade sig i Sverige ungefär samtidigt som den första riksorganisationen tog form.

Från Indien till Uganda till Trollhättan

1972 BESTÄMDE DEN UGANDISKE DIKTATORN Idi Amin (1925–2003) att alla personer av ”asiatisk” börd skulle lämna landet inom nittio dagar. Till dessa räknades den relativt stora, och ekonomiskt starka, grupp handelsmän med rötter i Indien som kommit till Uganda under den brittiska kolonialmaktstidens slutskede. Efter att gruppen kastats ut ur Uganda, skingrades de över Europa och USA. De relativt välbeställda och välutbildade flyktingarna var eftertraktade på arbetsmarknaden och Sverige skickade en delegation från tre statliga verk till Österrike, vilka lyckades locka ungefär 700 av dessa uganda-asiater med sig hem. De hamnade då i AMS förläggningar i Alvesta och Moheda. Dessa var två av flera AMS-förläggningar i landet där flyktingar från olika håll i världen vistades upp till ett halvår, och i vissa fall längre, innan de slussades ut i samhället.³⁶ I förläggningarna skulle de socialiseras in i det svenska samhället genom ett utarbetat undervisningsprogram. Verksamheten syftade till att ge dem ”nödvändig kompetens för att leva och verka i Sverige.”³⁷ Många av dessa migranter var shiamuslimar, och av dem hamnade några till slut i Trollhättan lockade av arbete på SAAB-fabriken. De etablerade landets första shiitiska församling och grundade dessutom, 1985, en av landets första ändamålsbyggda moskéer, Trollhättans moské i Lextorp.

Shiitiska församlingen i Trollhättan

EFTERMIDDAGEN DEN 4 DECEMBER 2017 är kall och mörk. På vägen från tågstationen till moskén i Lextorp passerar man skolan och kulturhuset Kronan där Anton Lundin Pettersson 2015 högg ihjäl tre personer och skadade två innan han själv sköts ihjäl av polisen.³⁸ Polisutredningen visade att det rörde sig om ett rasistiskt och islamofobiskt motiverat dåd. Det var inte det första i staden. 1993 brändes moskén ner av tre tonåringar med kopplingar till Sverigedemokraterna och Vitt Ariskt Motstånd (VAM).³⁹ Nu sitter kameror uppsatta kring moskén, och Anwar Alladin berättar att man under de senaste årens ökade motsättningar uppmanar alla att se sig för på väg till och från moskén.⁴⁰ Oron finns alltid där att något ska kunna hända igen.

Anwar berättar hur han och hans familj kastades ut från Uganda 1972 och genom några ”trevliga och charmiga” tjänstemän kom att hamna i AMS förläggning i Avesta, där de under fyra månader fick lära sig svenska och en del samhällsinformation. Anwar minns det som en rolig tid. ”Vi kände oss som

Sultan Rashid, Mohsin Panjwani, Anwar Alladin, Mukhtar Hirani, Mustafa Rehmulla och Mehboob Kanani. Bilden är från 1984. FOTO: ANWAR ALLADINS PRIVATARKIV.

hemma, faktiskt. Vi hade jätteroligt.”⁴¹ Efter att ha studerat minst 240 timmar, fick de möjlighet att börja arbeta. Efter en tid på Electrolux i Mariestad hamnade han på SAAB i Trollhättan där Anwar var med att starta den shiitiska församlingen 1974. De hyrde då en lägenhet på Lantmannavägen 71 i stadsdelen Kronogården som fungerade som moské och träffpunkt. ”Bönen går på några minuter, men vi var där i flera timmar och pratade och fikade och umgicks” berättar han. Fler shiiter flyttade till Trollhättan, bildade familj, fick barn. Församlingen växte fort. Redan 1975 skaffade de en lägenhet till på Lantmannavägen 69, som kvinnorna fick använda som sin böne- och församlingslokal. Församlingen blev medlemmar i FIFS redan året därpå.

1978 ansökte de om mark och bygglov för en moské och sex år senare fick de ett positivt besked. Kommunen erbjöd olika områden – bland annat i centrala Trollhättan och i stadsdelen Skogshöjden – med de ville ha moskén där medlemmarna bodde, i Kronogården, Lextorp eller Sylte. Till slut fick de den plats där moskén nu ligger, bredvid E45:an mellan Göteborg och Karlstad. När tillståndet var klart började arbetet med att samla in pengar.

PLUS Rubrikföretag: *Arbetspress* utgiven 08/27/2014, *Lena Andersson* utgiven 08/27/2014, *BO* utgiven 08/20/2014. **AFONBLADET** Örebro 27/8/2014

Arbetspress Arbetstiderna är en av de största arbetspresserna i Sverige. Den utgives av Svenska Arbetsförbundet och innehåller nyheter, artiklar och rapporter om arbetslivet. **Arbetspressen** är en av de största arbetspresserna i Sverige. Den utgives av Svenska Arbetsförbundet och innehåller nyheter, artiklar och rapporter om arbetslivet.

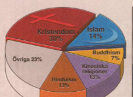
MOSKEN BRÄNNER För en månad sedan brände muslimerna moskén i Trollhättan. Branden var svår, men själva byggnaden gick fraktlös. Foto: Lena Andersson

Varför är vi rädda för muslimerna?

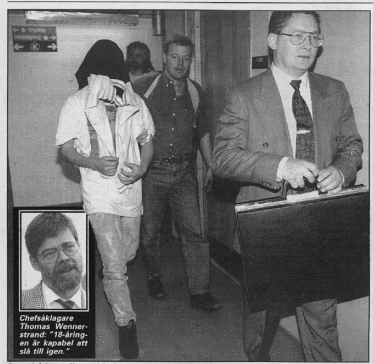
Trollhättans moské bräddar i sista. Islam utmanar oss som ett nytt uttryck för vår värdegrund. Men det är också en utmaning som vi måste ta tillvara på. Det är också en utmaning som vi måste ta tillvara på. Det är också en utmaning som vi måste ta tillvara på.

50 nya muslimer Skolornas värdegrund ska inte vara en gränslös öppenhet. Istället ska den vara en gränslös öppenhet. Istället ska den vara en gränslös öppenhet.

Muslimskrämmor Om lika mycket som katolikerna för 100 år sedan. "Var blygsamt religiös i alla saker. Lämna ut om du inte är säker på att du kan säga det. Lämna ut om du inte är säker på att du kan säga det."

EXPRESSEN • Lördagen den 4 september 1993

Chockslagare Thomas Wennerstrand 16-åring, som är kapabel att slå till igen. Den 18-åringe pojken erkände modbrändans mot moskén i Trollhättan den 14 augusti. Pojken visade ingen ånger för rådet under häktningen i går.

Mordbrännaren ångrar ingenting

Ar ANDERS PALLENZUS

TROLLHÄTTAN (Expressen). I går häktades de tre ungdomar som erkänt att de brände ner stadens moské. Men folket i Trollhättan har fått nog av vald och rasistörfall. I natt patrullerade flera hundratals privatiserade stans gator.

De 18 juli misshandlades en muslimsk pojke i centrala Trollhättan. 18-åringen ingick i samma gäng och var mycket god vän med dem som utbröt blod med dem som utbröt blod med dem som utbröt blod.

Den 18 juli misshandlades en muslimsk pojke i centrala Trollhättan. 18-åringen ingick i samma gäng och var mycket god vän med dem som utbröt blod med dem som utbröt blod.

INRIKES Sympatibevis strömmar in till muslimer

Moskebrändan väcker avsky

Enligt en undersökning som gjorts av Svenska Dagbladet, så har många svenskar uttryckt avsky för den senaste tiden. Enligt en undersökning som gjorts av Svenska Dagbladet, så har många svenskar uttryckt avsky för den senaste tiden.

Enligt en undersökning som gjorts av Svenska Dagbladet, så har många svenskar uttryckt avsky för den senaste tiden. Enligt en undersökning som gjorts av Svenska Dagbladet, så har många svenskar uttryckt avsky för den senaste tiden.

Enligt en undersökning som gjorts av Svenska Dagbladet, så har många svenskar uttryckt avsky för den senaste tiden. Enligt en undersökning som gjorts av Svenska Dagbladet, så har många svenskar uttryckt avsky för den senaste tiden.

Årets Årtalare har blivit upp på den muslimska moskén i Trollhättan. Han tror inte på att det är en rasistisk handling, utan en religiös handling. Foto: Lena Andersson

Röda faran har ersatts av den gröna

Dåliga kunskaper om islam Förordnarna lika gamla som religionen i huvudsak är en religion som har varit i Sverige sedan 1800-talet. Förordnarna lika gamla som religionen i huvudsak är en religion som har varit i Sverige sedan 1800-talet.

Änglar på trottoar Änglar på trottoar. Änglar på trottoar. Änglar på trottoar. Änglar på trottoar. Änglar på trottoar. Änglar på trottoar.

Pressklipp gällande Trollhättans moskebrand från 1993: *Aftonbladet*, 25 augusti, *Expressen*, 4 september och *Svenska Dagbladet*, 5 september.

Kan slå till igen Chockslagare Thomas Wennerstrand. "Den här källan är kapabel att slå till med nya dad. Det har hans politiska uppfattning klart varit. Av säkerhetsrådets i polistjänst. Risker för hämnd bedöms som mycket små."

Pressklipp gällande Trollhättans moskebrand från 1993: Aftonbladet, 25 augusti, Expressen, 4 september och Svenska Dagbladet, 5 september.

Det var en tuff tid. Jag var ordförande i församlingen och vet att när vi skrev kontraktet på moskén, då kostade det cirka tre miljoner. Pengarna som vi hade var inte mer än 90 000. Så det var ju...en svår situation. Men, vi har vår moderförsamling i London, och vi rådgjorde med dom. Vad ska vi göra? Ska vi skriva under kontraktet? De sa: Skriv under så ska vi fixa pengar, på något sätt.⁴²

Khojashiiter, som gruppen kallas, har etablerat sig som ett transnationellt nätverk med en central organisation, som Anwar ovan kallar moderförsamlingen, i London. Denna bildades efter det att ugandashiiterna kastats ut ur Uganda av Idi Amin, och fungerar som ett stöd för medlemsförsamlingar runt om i världen. Alla medlemsförsamlingar betalar en medlemsavgift baserad på antalet medlemmar, och moderförsamlingen kan sedan använda sig av de ekonomiska medlen för att stödja enskilda verksamheter i olika länder.⁴³ Nu fick de stöd av moderförsamlingen, och reste dessutom runt för att samla in pengar från förmögna medlemmar runt om i världen. De sista 400 000 betalades på invigningsdagen, precis innan de fick nyckeln. ”Det var härliga tider från 1985 till 1993,” säger Anwar Alladin, ”vi hade inga egentliga bekymmer, småtrakasserier, småsabotage. Men det var vardagsmat alltså, klatter på väggarna, ett grishuvud framför dörren, såna småsaker”⁴⁴ Sen kom Ny Demokrati och Ian Wachtmeister sa att han inte ville se moskéer i Sverige,⁴⁵ ”dagen efter kom branden.”

Man blev lite ledsen. Vi hade bildat församlingen 1974 och hade moskén från 1985 till 1993. Skolor och kommuner hade hälsat på och vi tyckte att vi hade smält in i samhället, alla visste vilka vi var. Så vi blev besvikna, ja vi blev jätteleadsna. Min första tanke var ”varför ska vi återuppbygga moskén, de kommer att bränna ner den igen.” Men snart konstaterade vi att vi fick massa stöd från folk som ville hjälpa oss att bygga upp moskén. Kommuntjänstemän, kyrkan, organisationer. Vi fick sympati från allmänheten, för de blev ledsna också.⁴⁶

Församlingen fick åttio procent av kostnaderna täckta av försäkringsbolaget, och dessutom samlade de in nya pengar vilket gjorde att de kunde bygga en ny, nästan dubbelt så stor moské vilken stod färdig 1994.

Anwar Alladin berättar gärna om allt det stöd församlingen fick – av grannar, olika föreningar, Svenska kyrkan, kommunen, polisen, media, allmänhe-

ten – i samband med att moskén brändes ned. Efter det att den nya moskén stod färdig följde en lugnare tid. Men de senaste åren har det blivit oroligt igen. ”Vi har varnat medlemmarna och sagt att de ska vara lite försiktiga, när de kommer och går till moskén. Men vi har bra samarbete med närpolisen i Trollhättan och kommunen.”⁴⁷ Nytt sedan 1994 är att det nu inte bara är rasister de är oroliga för, utan även wahhabiter. Wahhabism är en fundamentalistisk riktning som växt fram i Saudiarabien under 1800- och 1900-talen.

Grupper som exempelvis Islamiska Staten eller al-Qaida står i en våldsorienterad wahhabistisk tradition (mer om detta i kommande kapitel). Några månader innan mitt besök i Trollhättan brann den shiitiska moskén i Jakobsberg utanför Stockholm, och strax före det en shiitisk församlingslokal i Malmö. Ingen dömdes för något av brotten, men misstankarna har gått både till rasistiskt och wahhabitiskt influerade gärningsmän, och man tolkade dåden som lokala uttryck för en aggression gentemot shiamuslimer som våldsorienterade wahhabitiska grupper ger uttryck för exempelvis i konflikter i Mellanöstern.

Mot bakgrund av motsättningar mellan sunni- och shiamuslimer, såväl globalt som lokalt, spelar det sannolikt roll att de lyckats samarbeta inom ramarna för riksorganisationerna i Sverige. Splittringarna inom de statsbidragsberättigade riksorganisationerna tycks i liten utsträckning gått mellan sunni- och shiamuslimer. Representanter för shiitisk islam i Sverige berättar också att personer, som de menar är ideologiskt knutna till Muslimska Brödraskapet, vilka knappt ville hälsa på shiamuslimer för trettio år sedan idag inte bara möts i Islamiska Samarbetsrådets möten, utan även blivit nära vänner och kramar om de shiitiska representanterna när de ses.⁴⁸ Här tycks de samarbetsformer som delvis pressas fram av staten haft en positiv verkan över tid. Men den sämja över traditionsgränserna som kan finnas i dag, kunde inte förhindra den splittring inom riksförbunden, huvudsakligen över andra gränser, som skedde från 1980-talet och framåt. Låt oss återvända dit.

Den stora oredan

SOM VI KUNDE SE OVAN SLETS FIFS ITU på grund av interna motsättningar och 1981 grundades *Sveriges Muslimska Förbund* (SMuF, idag SMF) som en konkurrerande riksorganisation.⁴⁹ SMF:s ursprungliga stadgar är på

många punkter identiska med FIFS – synen på islam, vem som är muslim, även målsättningarna är närmast desamma.⁵⁰ Men medan FIFS kom att domineras av personer med arabisk bakgrund utgjorde personer med turkiska rötter majoritet i SMF. In i denna härva klev Abd al-Haq Kielan (f. 1941). Abd al-Haq hette ursprungligen Leif Karlsson och kom att närma sig islam efter en resa till Marocko i början av 1960-talet, men konverterade officiellt först 1983. Ganska omgående engagerade han sig i FIFS och redan 1985–86 blev han dess ordförande.⁵¹ Kielan har på ett fyndigt sätt kallat konflikterna dessa år för ”det stora *fitna*,”⁵² efter den turbulenta tid som uppstod efter profeten Muhammeds död, då olika muslimska falanger krigade om ledarskapet.

Men oredan var inte slut i och med detta, för snart drabbades även SMF av interna stridigheter vilket ledde till en splittring där skiljelinjen tycks ha stått mellan sufiskt och reformistiskt sinnade medlemmar med huvudsakligen turkiskt påbrå. De förra gick över till Islamiska Kulturcenterunionen (IKUS), som hade startat sin verksamhet redan 1979 men registrerades som förening 1984.⁵³ IKUS framhöll att de stod för vad de själva definierade som en traditionell sunnitisk islam i opposition till fundamentalism och islamism:

Islamiska centerunionen [tar] särskilt avstånd från den politiska islam, som man menar innebär att man för den traditionella religiösa auktoriteten åt sidan. Man betonar att varje församling/lokal moské ska ledas av en imam. Motsättningar mellan modernism/fundamentalism å ena sidan och en traditionalistisk sunnism å andra sidan är en internationell företeelse, som också i andra länder lett till skapandet av skilda organisationer. På så sätt är IKUS kanske t o m mer i enlighet med definitionen av ett religiöst samfund än de övriga islamiska organisationerna i Sverige.⁵⁴

I en egen historieskrivning lyfter IKUS fram sin koppling till ”de så kallade ’koranskolorna’ i Turkiet”⁵⁵ vilket är en sufiskt färgad rörelse. Abd al-Haq lämnade sina uppdrag i FIFS för att istället engagera sig i IKUS och blev dessutom organisationens ordförande från 1987, samma år som de blev de statsbidragsberättigade.⁵⁶

Syftet med att grunda FIFS var att samla lokala muslimska föreningar i en riksorganisation för att genom den kunna söka och få statligt verksamhetsstöd från SST, vilket skulle fördelas av riksorganisationen. Splittringen kom-

plicerade detta och 1985 tillsatte SST en ”delegation för muslimfrågor” för att se över situationen. ”I detta läge var det angeläget att inte staten genom sina beslut bidrog till att permanenta och institutionalisera splittringen inom islam i Sverige” skriver de i sin rapport.⁵⁷ I rapporten landar man i förslaget att inrätta ett samrådsorgan, *Muslimernas ekonomiska råd i Sverige* som ska ansvara för fördelningen av det statliga bidraget till de lokala föreningarna runt om i landet. Rådet skulle utgöras av företrädare för de statsbidragsberättigade riksorganisationerna.⁵⁸ Redan 1986 grundade företrädare för IKUS därför *Islamiska konfederationen* i Sverige med förhoppningen att kunna utgöra ett paraplyorgan för alla Sveriges muslimska riksförbund och lokalföreningar.⁵⁹ Initiativet tycks emellertid inte ha övertygat FIFS och SMF och i ett möte mellan riksorganisationerna beslutades att ”Islamiska konfederationen inte utgör någon samlad representation utan bör förklaras vilande”.⁶⁰ Även om IKUS representanter sedan lämnade in en reservation mot beslutet,⁶¹ tycks konfederationen trots allt ha somnat in. 1988 grundades istället *Islamiska samarbetsrådet* av representanter för riksorganisationerna, i syfte att vara en ”referensgrupp” för SST i ärenden som gäller bidrag till islamiska församlingar.⁶² Islamiska samarbetsrådet kan alltså ses som en metaorganisation som bildades eftersom man inte kunde enas inom en riksorganisation. 1990 grundade också FIFS och SMF Sverige Muslimska Råd (SMR) som skulle fungera som ett enande paraplyorgan i relationen mot staten. Idag ligger dock SMR vilande.

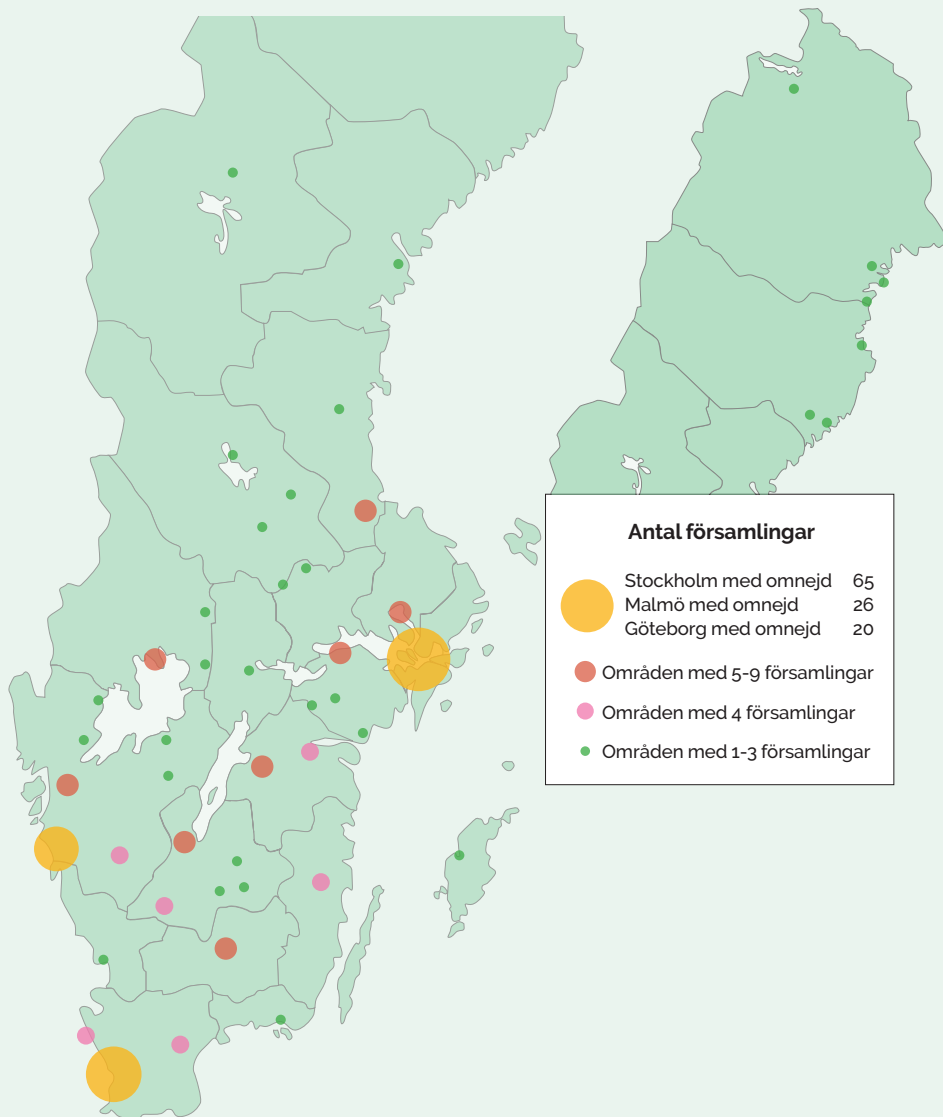
Men inte heller detta var slutet på bekymren och efter tolv år på posten lämnade Abd al-Haqq Kielan IKUS och tog med sig de medlemmar som inte hade kopplingar till de så kallade koranskolorna, nämnda ovan, och grundade en ny riksorganisation, Sverige Islamiska Förbund (SIF) 1999/2000.⁶³ Bytet av riksförbund ser han också som ett uttryck för hans egen utveckling som muslim, från ”arabisk” muslim under åren i FIFS,⁶⁴ till ”turkisk” muslim under tiden i IKUS, men att han sedan dess försökt vara ”svensk” muslim. Liksom IKUS framhåller SIF att de står för ”traditionell islam” – underförstått i kontrast till reformism, islamism eller fundamentalism.⁶⁵ I stadgarna daterade 18 november 2000 fastslås att SIF har som syfte att ”föra fram sann Islam i Sverige – enligt Koran, sunna, ijma och qiyas d.v.s. traditionell islam (den Heliga Kunskapen)” vidare att de ”långsiktigt [ska] främja utövandet av islams tro och praktik och därjämte islams integration och fortlevnad i Sverige.”⁶⁶ De ska också etablera en ”aktiv religiös verksamhet” som på bästa sätt ska tjäna

”den muslimska folkgruppens integration och utveckling i Sverige.” Dessutom ska de ”ge information och utbildning om Islam och grunda förståelse och goda relationer mellan Islam och det svenska samhället.”⁶⁷ En påtaglig skillnad mellan SIF och de tidigare riksorganisationerna är hur man inom SIF stadgar framhåller vikten av muslimers integration i Sverige. FIFS och SMF talade initialt mer om att stärka medlemmarnas muslimska identitet och sprida islam i Sverige, medan SIF betonade integrationsarbetet. Det kan tolkas som en förändring i linje med att den mångkulturella invandringspolitiken redan på 1990-talet mötte allt hårdare motstånd och att krav på just integration blivit allt starkare. Med tiden har även FIFS och SMF ändrat i sina stadgar och visionsdokument. På de målsättningar för verksamheten vilka listas på SMF:s hemsida 2018 står som nummer ett att ”integrera medlemsmoskéerna i det svenska samhället.” Först på tredje plats kommer målet att ”främja, skydda, bevara och förstärka medlemmarnas religiösa identitet.”⁶⁸ Det är intressant att notera hur man ändrat formuleringen så att det är medlemmarnas religiösa, inte muslimska, identitet som ska bevaras och förstärkas.

Att mångkulturen i högre grad kommit att diskuteras, och även kritiserats, under 1990-talet hängde delvis samman med en ökad invandring som inte alla ställde sig positiva till. Som vi sett ovan etablerade sig nya invandringskritiska och rasistiska organisationer i Sverige under dessa år, som riksdagspartiet Ny Demokrati eller nynazistiska VAM. Den ökade invandringen fick också betydelse för hur muslimer organiserade i sig i Sverige. Invandringen av shiitiska muslimer hade ökat efter revolutionen i Iran 1979 och det efterföljande kriget mellan Iran och Irak som höll i sig fram till 1989. Därmed ökade även de shiitiska samfundens antal i Sverige och 1991 grundades så Islamiska Shiasamfundet (ISS) som en paraplyorganisation för landets shiamuslimer. ISS har sitt huvudsäte i den stora shiamoskén i Jakobsberg utanför Stockholm, vilken är inrymd i en lokal som tidigare tillhörde Jehovas vittnen. Detta är Nordens största shiitiska moské och församling, som samlar medlemmar huvudsakligen från Irak och Iran.

De shiitiska muslimerna i Sverige kan delas in i fyra grupper. Den största gruppen har rötter i Irak och Libanon och är arabisktalande, de utgör uppskattningsvis 80–90 procent av religiöst orienterade shiamuslimer i Sverige. Den näst största shiitiska gruppen i Sverige är persisktalande med rötter i Iran, och personer från Afghanistan som talar det besläktade språket dari.

Karta över muslimska församlingar inom islamiska samarbetsrådets riksorganisationer 2018

Sammanlagt antal församlingar: 244

Förenade islamiska föreningar i Sverige (FIFS); 49 församlingar

Bollnäs, Eksjö, Eskilstuna, Flen, Gnosjö, Göteborg, Haninge, Helsingborg, Hultsfred, Härnösand, Järfälla, Jönköping (2), Karlskrona, Karlstad, Katrineholm, Kiruna, Kristianstad, Landskrona, Lessebo, Linköping, Ludvika, Lund, Malmö (2), Mariestad, Mellerud, Norrköping, Nyköping, Sigtuna (2) Stockholm (4), Sävsjö Timrå, Tranemo, Trollhättan (2) Uddevalla, Umeå, Vänersborg, Värnamo, Västervik, Växjö, Östersund, Vännäs

Islamiska Kulturcenterunionen i Sverige (IKUS); 27 församlingar

Boden, Botkyrka (4), Gotlands, Gävle Göteborgs (4), Haninge (2), Huddinge, Malmö, Motala, Solentuna (2), Solna, Stockholm (4), Sundbyberg, Täby (2), Västerås

Sveriges Muslimska Förbund (SMF); 49 församlingar

Borlänge (6), Borås, Botkyrka, Fagersta, Falköping, Falun (2), Gislaved, Göteborg (2), Halmstad (2), Haninge, Helsingborg, Huddinge (2), Jönköping, Landskrona (2), Malmö (4), Mölndal, Sala, Sandviken (2), Sigtuna, Solna, Stockholm (13), Strängnäs, Tyresö, Upplands-Bro

Svenska Islamiska Församlingarna (SIF); 31 församlingar

Botkyrka (2), Eskilstuna (2), Falun, Göteborg (3), Hällefors, Linköping, Luleå, Malmö (2), Norrköping, Piteå, Sigtuna, Skellefteå, Stockholm (6) Tierp, Tyresö (2), Upplands Väsby, Uppsala (3), Växjö

Islamiska Shiasamfundet i Sverige (ISS); 53 församlingar

Avesta, Bollnäs, Borås, Eskilstuna, Flen, Gävle (2), Göteborg (5), Helsingborg, Järfälla, Jönköping (3), Karlskrona (2), Karlstad (3), Kristianstad (3), Kristinehamn, Linköping, Luleå, Lycksele, Malmö (3), Motala, Norrköping, Stockholm (7), Trollhättan (2), Uddevalla, Uppsala, Vimmerby, Vänersborg, Västerås (2), Växjö (2), Örebro (2)

Bosniakiska Islamiska Samfundet (BIS); 25 lokala församlingar

Ale, Borås, Gislaved, Göteborg, Halmstad, Helsingborg, Jönköping, Kalmar, Karlskoga, Karlstad, Landskrona, Linköping, Malmö, Motala, Norrköping, Oskarshamn, Skövde, Stockholm, Trelleborg, Trollhättan, Varberg, Värnamo, Västerås, Växjö, Örebro

Islamiska Fatwabyrån i Sverige (IFBS); 10 församlingar

Malmö (3), Osby, Trelleborg, Helsingborg, Göteborg, Stockholm, Uppsala, Nyköping

Utöver de församlingar som ingår i ISR-förbunden finns flera andra muslimska organisationer med regelbunden gudstjänstverksamhet. Bland dess återfinns till exempel Islamic center och Umm al-Muminin Khadijahmoskén i Malmö, Islamiska sunnicentret i Göteborg (kallas också Bellevuemoskén), al-Rashideenmoskén i Gävle samt de församlingar som ingår i ahmadiyyasamfundet (Göteborg, Malmö och Stockholm), men även en rad sufiska och salafitiska samfund.

Vi bör dock komma ihåg att många exiliranier inte identifierar sig som muslimer, utan förknippar islam med det diktatoriska förtryck som tvingat dem lämna sitt hemland. Den tredje gruppen är de ovan presenterade shiiterna med rötter i Indien, Pakistan och Uganda. Den fjärde gruppen är etniska svenskar som konverterat, oftast för att kunna ingå äktenskap med en shiamuslim. Den shiitiska församlingen i Jakobsberg uppger att det är färre som konverterar av rent teologiska skäl – cirka tio om året – än som konverterar i samband med äktenskap.⁶⁹ Församlingen i Jakobsberg, som samlar den stora majoriteten shiamuslimer i Sverige, tillhör liksom uganda-shiterna *ithna ashariyya*, eller tolvshia, vilket är den största shiitiska grenen. Men det finns också representanter för den shiitiska minoritetsgruppen ismailiyya i Sverige.

Nu räknar vi alltså fem riksorganisationer. Men det skulle bli fler. Mellan 1992 och 1995 rasade kriget i Bosnien efter Jugoslaviens sönderfall vilket ledde till att fler än 100 000 människor flydde till Sverige undan kriget. Bosniska muslimer började tidigt organisera sig i Sverige och 1995 gick tretton lokala församlingar samman och grundade vad som skulle bli Bosniakiska islamiska samfundet (BIS). Från 2011 är BIS ett av de statsbidragsberättigade trossamfundet och blev samma år också första muslimska samfund att ta in sina medlemsavgifter via medlemmarnas skattesedel.

BIS är också en del av Islamiska Samfundet i Bosnien-Hercegovina (ISBH) vilket sätter riktlinjerna för muslimer inte bara i Bosnien, utan även för anslutna samfund runt om i världen. Enligt BIS stadgar bedriver samfundet sin verksamhet i enlighet med Koranen, ISBH och svenska lagar. I stadgarna framgår även att de ska verkställa beslut från ISBH, samt att ledaren för ISBH, Stormuftin i Sarajevo (*Reis-l-ulema*), tillsätter och entledigar BIS huvudimam samt fyra ytterligare imamer vilka utgör samfundets imamråd med ansvar för den religiösa verksamheten.⁷⁰ Härigenom finns likheter mellan BIS och exempelvis ahmadiyya eller turkiska församlingar knutna till Diyanet, det turkiska ”religionsministeriet.” Samtliga församlingar har imamer som till viss del lyder under dessa organisationer i Turkiet, Bosnien eller London. Diyanetimamerna i Sverige är alla avlönade från Turkiet och alltså verksamma i Sverige som turkiska statstjänstemän.⁷¹ Även de imamer som är verksamma inom ahmadiyya eller BIS har sin utbildning från centralorganisationerna. Men, framhåller, imamen Alen Delic i Malmö, även om alla imamer verksamma inom BIS är utbildade av ISBH är de mer självständiga än exempel-

vis diyanetimamer i Sverige som får sina fredagspredikningar skickad till sig varje vecka. BIS imamer får själva bestämma sin predikan, men kan få text skickade till sig från stormuftin i Sarajevo i samband med större högtider.⁷²

Den senaste av de riksorganisationer som uppbär statligt stöd är Islamiska Fatwabyrån i Sverige (IFBS), vilken instiftades 2011, men vars verksamhet söker sig tillbaka till 1990-talet och har sina rötter bland flyktingar från Libanon och Palestina. IFBS är kopplad till den sufiskt orienterade ahash-rörelsen som grundades i Libanon 1983 av etiopiern Abdallah al-Harari al-Habashi (1906-2008). I Sverige och Malmö leds gruppen av Shaikh Dia'uddin och i Libanon av sheikh Husamuddin Qaraqirah.⁷³ Under Dia'uddin finns sedan flera personer inom rörelsen i Sverige som har ledarskapsroller inom rörelsens olika aktiviteter.⁷⁴

Ahash-rörelsen kännetecknas av en starkt polemisk inställning gentemot salafism och islamism (främst Muslimska brödraskapet), i Libanon kallar sig gruppen ”medelklassens svar på islamismen”.⁷⁵ Begreppet salafism, som diskuteras i följande kapitel, kommer från de tre första generationerna muslimer vilka på arabiska kallas *al-salaf al-salih*. Ahash gör själva anspråk på att följa ”de fromma förfädernas” religiösa tradition, men till skillnad från vad som är vanligt bland salafister inspireras man inte av teologer som Ibn Taymiyya eller Ibn Abd al-Wahhab. Som Rickard Lagervall och Leif Stenberg påpekar anklagar de salafistiska och islamistiska ideologer för att ha infört *bida*, ”innovationer”, i islams lära och rituella liv. Samtidigt försvarar man sufiska praktiker som att vallfärda till helgongravar och fira profetens födelsedag, *mawlid*, vilket exempelvis Ibn Taymiyya och Ibn Abd al-Wahhab förkastade som just *bida*.⁷⁶ Detta är en påminnelse om att termerna salafist och salafism kan ges olika betydelser och olika tolkningar, liksom hur samma historiska epoker och teologiska termer kan användas på olika sätt inom olika muslimska traditioner.

Som sunnitisk organisation ansluter IFBS sig teologiskt sig till den asharitiska skolan, juridiskt till den shafitiska rättstraditionen och metodiskt till den sufiska rifa'i-tariqan. På sätt och vis står de därigenom mitt emellan IKUS och FIFS, i det att förbundet huvudsakligen utgörs av sufiskt orienterade traditionalister med arabisk bakgrund. Själva beskriver sig IFBS som en politiskt oberoende organisation som också fungerar som en fatwabyrå. Fatwa definerar de som ”ett professionellt uttalande, utfärdat av rättslärare med många